

НАШІ ПОЗИЦІЇ

орган

ЦЕНТРАЛЬНОЮ
КОМІТЕТУ
УКРАЇНСЬКОЇ
РЕВОЛЮЦІЙНО-
ДЕМОКРАТИЧНОЇ
ПАРТІЇ

Ч. 1 (24) 1956

Ів. Багряний: «Апологетика ідейного роззброєння і наша відсіч».

Ф. Гасенко: «Офіційні матеріали з післявоєнної політики більшовиків в Україні».

П. Маляр: «Безперспективність і перспектива».

Н. Король: «Незалежність України, а далі?»

Партійне життя — Бібліографія —
Хроніка

Н А Ш І П О З И Ц І Ї

ОРГАН ЦЕНТРАЛЬНОГО КОМІТЕТУ
Української Революційно-Демократичної Партії

diasporiana.org.ua

Число 1 (24)

1956 р.

Видавництво ЦК УРДП

РЕДАГУЄ КОЛЕГІЯ

Herausgeber: F. Pigido

**ДРУКОВАНО В ДРУКАРНІ ВИДАВНИЦТВА „УКРАЇНСЬКІ ВІСТІ“
Neu-Ulm/D., Industriestr. 14. Deutschland**

Апологетика ідейного роззброєння і наша відсіч

Це, власне, апологетика лєнінізму, що почала квітнути серед деяких кіл і окремих осіб політичної еміґрації з ССРСР (та й не тільки серед еміґрації) в зв'язку з т.зв. „новим курсом“ КПСС в ССРСР і на зовнішньому відтинку. Знайшлись люди, що з різних причин (починаючи, може, з причин тяжкої ностальгії, а кінчаючи, може, принциповим зміновіховством, а надто советофільством частини старої еміґрації Канади й Америки) ударили у бубни, що от, мовляв, почалася справжня нова ера на сході Європи. Почалось, мовляв, застосування справжнього лєнінізму після макабричної сталінської епохи реакції й насильства над людиною, яка (сталінська епоха) наробила тільки тому так багато зла, що спотворила лєнінізм; тобто, мовляв, Сталін спотворив лєнінізм, підмінивши його сталінізмом. Який вплив яких великих надій! Почалася нова ера — поворот до лєнінізму!

При чому люди, з властивим їм нахилом перегинати палку завжди в тім напрямку, в яким ідуть їхні бажання, почали не в жарт бачити саме в лєнінізмі рятунок для всього ССРСР, для всіх поневолених народів у нїм. Навіть більше того: інтерпретуючи (чи трактуючи) всерйоз лєнінізм, як щось діаметрально протилежне сталінізмові, його апологети натякують, що в наш час, час заникну ідей, саме тут вихід для безідейного заблуканого людства.

Ми підкреслили, що причини цієї апологетики різні. Серед певних кіл російської еміґрації ті причини окремі. Генеза їх може та сама, що й у знаменитого виразу Керенського „лучше плохой диктатор, чем резать живое тело России“; тим більше, що тепер такий ось історичний зворот! — „новий курс“, „осудження культу Сталіна“... Росія іде новим курсом! І може навіть вийти з

історичної ганьби цілісінька, то пак „не розчлелована“, не розпавшись. Урятується від зазіхань „сепаратистів“ і вціліє. Це буде завдяки ленінізмові? Ну то хай живе ленінізм! Він уже раз Росію (Російську імперію) вирятував від розпаду, відігравши роллю нового Івана Калити.

Така генеза цієї російсько-емігрантської апологетики ленінізму. В інших апологетів вона дещо інша, генеза, тобто, оскільки інше політичне підґрунтя тієї апологетики (включаючи в поняття „політичне підґрунтя“ й мотиви барабаніння найнятих барабанщиків). Часто-густо це просто політичне наївняцтво, невиробленість. А часто — свята безкритичність. В цілому — вахляр цих ріжних апологетів досить розмаїтий.

Але попри всю розмаїтість підґрунтя згаданої апологетики ленінізму, вона в усіх варіантах в основі має спільні властивості і спільне значення. Властивості ті — вона, апологетика ленінізму, спирається великою мірою на „факти“ нібито „великих змін“ в ССРСР, на великі звороти політики КПСС, а ще більші перспективи від можливих перемін через застосування ленінізму.

Друга властивість — вона, апологетика ленінізму, йде по лінії советської пропаганди і, хоче того чи не хоче, робить якраз політику КПСС, лле воду на млин „колективного керівництва“. Спільне ж значення цієї апологетики ленінізму в усіх її нюансах полягає в тім, що вона фактично, вільно і невільно, скерована на **ідейне роззброєння всіх антикомуністичних, антимосковських, антиімперіялістичних сил.** А в першу чергу — скерована вона, ця апологетика ленінізму в усіх її варіантах (від безкритичності починаючи й прямо барабанщицькою функцією кінчаючи, а особливо тією, що виростає з ґрунту московського єдинонеділимства), на **ідейне роззброєння політичної, організованої антимосковсько-антикомуністичної еміграції народів ССРСР.** І тому ця апологетика ленінізму є не що інше як (хай буде вільно вжити такий зворот) **апологетика ідейного роззброювання всього антикомуністичного фронту.**

Але може справді ленінізм — це таки шлях рятунку для ССРСР? Може, справді це щось діаметрально проти лежне сталінізмові? Може справді советський комунізм обернувся в кошмар тільки тому, що було спотворено ленінізм, відступлено від нього?

Якщо так, то тоді значить апологети його, ленінізму, мають рацію. Значить народи ССРСР і весь світ тепер

на шляху рятунку. Значить правда за апологетами. Значить вони на вірному шляху, по якому поведуть усе людство, а нам нічого не лишається, як безумовно скапітулювати, ідейно роззброїтись і зійти геть з арени. То пак зійти з шляху „найпрогресивнішої“ ідеї — лєнінізму. Бо якщо це така велика, цілком антисталінська річ і її повернуто народам СССР для осягнення щастя, як той Прометеїв вогонь, то ніякий спротив не допоможе, та й марний він, і реакційний до того ж, а реакційні речі в кінечному висліді приречені на фіяско. Словом, мусимо роззброїтись.

Та в тім то й річ, що в цім змаганні МИ праві, а не носії лєнінізму й його апологети. В цім змаганні життя дедалі більше озброює нас, антисталінців і антилєнінців і все більше роззброює апологетів лєнінізму. Життя геть розвінчало увесь лєнінізм і в теорії і в практиці. Власне 40-літня практика здійснювання якраз лєнінізму на території СССР вбила осиковий кілок в нього. Декому здається, що там, на тому історичному пляцдармі, іменованому СССР, сьогодні відбувається реабілітація лєнінізму й великий старт у майбутнє по-лєнінському шляху. Але це неправда. Якраз там зараз відбувається процес остаточного добивання кілка в достославний лєнінізм. Не в Сталінську могилу його б'ють, а в Лєнінську (бо це те саме).

Але, повторюємо, може панове апологети мають рацію, доводячи фактами „великих змін“ в СССР поворот до кращого, і що тим кращим якраз і є здійснення лєнінізму, що лєнінізм — це щось діаметрально протилежне сталінізмові, і що лєнінізм, нарешті, щось виключне, прогресивне, призначене ошчасливити і 200 мільйонів населення СССР, і все людство?

Придивімось.

* * *

Пропаганда апологетів розглядає весь т. зв. сталінський період советської історії (період будівництва комунізму ВКПб-КПСС під проводом Сталіна) як період спотворення лєнінських ідей та лєнінських заповітів, як відступлення від лєнінської теорії й науки. Деякі ж, а колективне керівництво КПСС насамперед, розглядають цей період як період сваволі просто однієї людини, період сваволі садиста й самодура. Тільки тут, до речі сказати, заіснувала цікава ріжниця, — „колективне керівництво“ все таки весь сталінський період не вважає

судільним, а ділить його надвоє, і більшу половину вважає за період виключно конструктивний під проводом того ж таки Сталіна, лише меншу частину сталінського періоду вважає за кошмар сваволі садиста, за ганебний період „культу лічності“; апологети ж ленінізму поцейбічні вважають **увесь** сталінський період за період спотворення ленінізму й відступлення від ленінських ідей. Маленька неув'язка.

Деякі ж ще й інакше пояснюють увесь кошмар, що діявся протягом майже 30 років сталінської диктатури ВКПб-КПСС, — вони все приписують хоробі диктатора, **параної**. Сталін, мовляв, був хорий на параною і тому все так і сталося, всі ті жахіття протягом 30 років! Це дуже оригінальне пояснення. І дуже цікаво, що таке пояснення поширилось саме в деяких колах російської еміграції. Ми не хочемо нічого закинути особисто, скажем, авторові книги „ВЕЛИКА ТАЙНА КРЕМЛЮ“. Ми його не знаємо. Може ним керувала якнайкраща інтенція, і напевно керувала якнайкраща інтенція, коли він писав свою „сенсаційну“ розвідку про „велику тайну“ Кремлю, маючи на увазі під тайною нібито незлічиму хоробу Сталіна — параною. Але що ж виходить?! А виходить, що за всі жахіття в російській (комуністичній) імперії ніхто й не винен. Все зробив один Сталін, а він був **хорий на параною**. **А хорих же не судять!** Хорі нізащо не відповідають, бо вони хорі. І от, тоді, коли верхівка партії, компанія справжніх злочинців, хоче всю вину звалити на Сталіна, деякі емігрантські старателі хочуть узагалі з усіх вину зняти (може й не хотять, але так виходить), приписавши все незлічимій хоробі — параної. Очевидно, особисто до автора згаданої книги можна не мати нічого, та й не в ньому суть, — суть у тенденції, досить таки поширеній. А тенденція та випливає з тверджень хоч би й у тій книзі про ту саму оригінальну, можна навіть сказати, фантастичну Сталінову параною: то така якась була казкова параноія, що коли треба було нищити супротивників, чи цілі народи (як от виселення карачаївців чи татар із Криму), та параноія нападала на Сталіна навально, але тут же моментально треба було їхати на конференцію з великими союзниками, Черчилем і Рузвелтом, — ну, параноія моментально минала, очевидно слухняна генеральній лінії партії. Але по закінченні зустрічі з союзниками параноія знову нападала на Сталіна; та в міжчасі, тут же зразу таки, треба

було бачити якогось іншого діяча світу, ну, то параною моментально знову щезала, на коротку хвилю зустрічі, щоб той діяч не помітив, що „отець народів“ хорий, а зразу по закінченні зустрічі параною вступала в свої права... Туруси на колесах! Але це не просто туруси. За ними криється невловима, але без сумніву існуюча десь у повітрі, в якихось людських душах тенденція все вибілити, так поставити, щоб і винного не було.

Коли Хрущов і його колеги твердять про всемогутність Сталіна й їхнє безсилля його стримати від жахливих злочинів (від мордування мільйонів людей і всього лиш двома руками!!) — то це зрозуміло. Але коли люди в вільному світі, не підвладні диктатурі брехунів і димо-пускателів, починають вигадувати несамовиту еквілібристику з параноєю, то це тяжко зрозуміти. Або люди бувають справді настільки наївні, що можуть вірити в сатанинські властивості й усемогутність однієї хворої на параною людини, проти якої (однієї!) безсилі тисячі чесних і порядних людей, її сподвижників, а вже зовсім безсила когорта „справжніх лєнінців“; або.. Але це зрештою не цікаво. Цікавим у цьому всьому тлумаченні є тільки те, що об'єктивно воно неправдиве і дуже шкідливе, бо мутить воду і потім жене її на той самий млин — на лєнінський млин, на млин апологетів ідейного роззброювання антикомуністичних і антимосковських сил. Бо це тлумачення бореться не проти причини всіх зол лєнінізму, що лежать в основі основ усієї московської комуністичної системи, а проти дурної параної, проти Сталіна-параноїїка. Не проти справжнього Сталіна, тобто Сталіна найвірнішого й найпослідовнішого лєнінця, фанатичного комуніста лєнінця, а проти вигаданого Сталіна-параноїїка, з якоюсь казковою, чарівною параноєю.

Ми зумисне більше зупинилися на такому курйозному тлумаченні, бо першу качку з тією „параноєю“ пущено таки з московського Кремля, — тобто намагання звалити все на хоробу однієї людини. Звичайно, цікавим є, що хтось же такі речі видає, субсидує, поширює, збиваючи навітлення 40-річної комуністичної практики в ССРСР на невластиві тори.

Чи справді ж уся ганебна антинародня епопея з тим будівництвом комунізму в ССРСР це вислід спотворення лєнінізму, вислід мракобісея однієї-однісінької людини, хорої на параною, що повела все не по лєнінському шляху? А тим більше, чи це вислід параної?

Ні, ми сміємо твердити, що всі ті ганебні й потворні явища, що так обурюють нині навіть правовірних комуністів у всьому світі — це якраз вислід ленінізму, вислід послідовного й твердого застосування того ленінізму на практиці. Це вислід суспільно-громадських, політичних, виробничих, соціальних і національних відносин в комуністичній російській імперії, створених ленінською партією, на основі ленінської доктрини й ленінського вчення в усіх цих ділянках, на основі ленінської моралі, ленінської етики й ленінського світогляду.

Які ті були відносини з самого початку розбудови советської комуністичної системи на основі комуністичної ленінської догми?

Перш ніж на це відповісти, пригадаймо собі, що таке ленінізм, дивлячись у корінь справи? В чому його особливості? Як відомо, прийнято в усіх правовірних комуністів уже протягом майже півстоліття вживати терміну „МАРКСИЗМ ЛЕНІНІЗМ“, тим самим ніби ставлячи знак рівності між Марксовим ученням і ленінським його варіантом. Коли спитати правовірного комуніста, щоб він зформулював, що ж таке ленінізм, то він відповість, що це найпослідовніший марксизм. Це було б правдою, якби не було помилкою або зумисним замовчуванням властивостей ленінізму, що різнять його від марксизму. Якби ленінізм був адекватний марксизмові, то не було б потреби іменувати лєнінових писань, учення і ленінської практики „ленінізмом“. Якщо ж ленінський дух і практика називається таки „ленінізмом“, то значить є якісь такі його властивості, що потребують окремої назви. Застерігаємось, що ми не належимо до приклонників Марксового вчення і не збираємось його вибілювати, чи захищати, але ми хочемо пошукати властивостей ленінізму, а це найкраще зробити якраз співставляючи ленінізм з марксизмом.

Ленінізм полягає в тих нюансах, що їх надав марксизмові Ленін, застосовуючи з своєю партією Марксову доктрину на практиці в конкретних історичних умовах, на конкретній території з конкретними історичними традиціями, тяглістю, столітніми тенденціями, психологією мас, а також з конкретними непереборними труднощами, через які треба було реалізаторам комуністичної доктрини Маркса стрибати, як через височенний бар'єр. Візьмем лише декілька найголовніших тих нюансів, що

власне характеризують ленінізм у всій його оригінальності.

Теорія про накопичення додаткової вартости і проповідь боротьби пролетаріату за перерозподіл тієї додаткової вартости шляхом зміни суспільних і виробничих відносин та володіння засобами виробництва — це марксизм.

Але за Леніним, це „**грабь награбленное!**“ „Грабь награбленное“, тобто розперезання анархії і гра на найнижчих інстинктах низів суспільства — ось це ленінізм. Тут різниця не тільки формальна, а й засаднича. Бо „грабити награбоване“ можна було зрушити тільки деструктивні, злочинні, грабіжницькі елементи російського суспільства, а ніяк не робітничу класу, що в своїй основі має творчу, будуючу, а не грабіжницьку, бандитську, деструктивну психологію. І ось підміна цього розуміння боротьби за перерозподіл суспільних засобів виробництва, за реорганізацію виробничих відносин, — це й є ленінізм у всій його красі і величі. Але ж цим його краса і велич далеко не вичерпується. Де там!

„Диктатура пролетаріату“ — це марксизм. Але подивімося, що з цього зробив Ленін.

За Марксом — диктатура пролетаріату це значить гегемонія робітничої класи, соціальної класи, в її цілості, і це насамперед гегемонія робітництва в виробничих відносинах, в соціальному (економічному) пляні. Політика й ідеологія за Марксом це вже надбудова, це засоби, а не ціль.

За Леніним все це навпаки. За Леніним поняття „пролетаріат“, „пролетарський“, „робітнича класа“ перенесені з єдиновластивої їм соціальної площини в площину невластиву, суто політичну, в площину „віри“, чи пак ідеології. І відповідно до цього створилась Леніним і його послідовниками така схема: робітнича класа — авангард суспільства, але робітнича класа має свій авангард; тим авангардом робітництва є **комуністична партія**, тільки комуністична партія. Всі інші партії недопустимі й нетерпимі, й мусять бути поборювані, для чого властиво й існує „диктатура пролетаріату“. Але це не марксівська диктатура пролетаріату. Оскільки пролетаріат, чи пак робітнича класа, має авангард — комуністичну партію, то значить диктатура пролетаріату — це конкретно є диктатура його авангарду, тобто комуністичної партії. Сам же той авангард, та партія, її

пролетарська суть опреділюється не класовою, соціальною її суттю, не класовою її субстанцією, а її **ідеологією**, комуністичною догмою, яка видається за суть робітничої класи, накидається робітництву згори людьми, нічого спільного з робітництвом не мавшими. В дійсності той „аванґард“ нічого спільного з робітництвом не має і не мав, бо складався з елементу асоціального, здекласованого, з різних „разночинців“, з недоносків, різного шумовичня й деструктивних ісповідників ідеї „грабь наґрабленноє“. Ось таке здійснення тези „диктатури пролетаріату“ й підміна соціального поняття „робітничя класа“ поняттям суто політичним — це є **ленінізм**.

Але це не всі тонкощі нюансу ленінізму в цім питанні. Тут, як і в багатьох інших питаннях, ленінізм виявив свою виключну перфідність, свою безпардонну спекулятивність, свій увесь, чисто ленінський цинізм. Можна сміливо поняття ленінізму втиснути в каламбур — „ленінізм — це політичний цинізм“.

Робітничу класу ленінізм розшарував і здиференціював до крайніх меж, якраз застосовуючи на практиці в життя поняття „пролетарська класа“, як поняття політичне, а не соціальне. Згідно ленінської ідеології, правовірним і бездоганним „пролетарем“, найкращим представником робітництва є не якийсь там вічний токар чи коваль, не спадковий пролетарій і трудяга, а... якийнебудь ідеологічно витриманий член компартії, тобто член т.зв. ленінського аванґарду пролетаріату, хоч соціально він походить якраз з „класи експлуататора“ чи суспільної антагоністичної пролетаріатові верстви. Прикладом може бути й сам Ленін, організатор комуністичної партії, „аванґарду пролетаріату“. Що ж до справжнього робітництва, то його Ленін розстрілював при різних кронштадтських повстаннях тощо. Бо в кронштадтському повстанні партія Леніна, здійснювач диктатури пролетаріату, розстріляла якраз речників справжнього пролетаріату, справжнього робітництва. Ми не кажемо вже про розстріли селянства, — за Ленінієм селянство це тільки дрібнобуржуазна стихія, антагоністична пролетаріату і проти якої в найбільшій мірі „диктатура пролетаріату“, тобто диктатура Ленінової компартії, направлена. Вимушені поступки Леніна селянству, на яких так багато спекулюється, це тільки **вимушені** поступки, це досто-славний тактичний ленінський „крок назад“, щоб потім ступнути „два кроки вперед“ на шляху до ліквідації

селянства як соціальної категорії, „дрібновласницької“, „антипролетарської“ стихії, — тобто стихії, що не поділяє комуністичної лєнінської ідеології і не має нахилу та економічних підстав її поділяти. Але йдемо далі до нюансів лєнінізму в питанні робітничому тощо

Теза про єдність інтересів робітничої кляси — це в якійсь мірі марксизм. Але що зробив із цього Лєнін на практиці? Коли, скажем для прикладу, українське робітництво пішло не за Лєніним, а за Центральною Радою, за своїм, українським „робітничим авангардом“ у боротьбі за свої робітничі інтереси, Лєнін і його гвардія ментально виключили українське таке робітництво з кола тих робітничих мас, що мають право на ним же (Лєніним) пропаговану пролетарську солідарність.

Ось це лєнінізм. Змагання українських трудящих, в тім числі, а може насамперед, робітничих мас Лєнін поставив, так би мовити, поза „пролетарським комуністичним законом“. Це лєнінізм.

За Марксом виходить, що „пролетаріят не має вітчизни“. За Лєніним те саме, лише одно маленьке „але“... І, власне, в цім „але“ найцікавіша суть лєнінізму. За Лєніним виходить, що пролетаріят усіх країн, а найперше пролетаріят усіх поневолених в російській імперії народів, не має своєї вітчизни. **І не потрібує мати.** Бо віднині єдиною вітчизною для всього світового пролетаріату, а найперше для пролетаріату всіх підросійських поневолених націй, **має бути Росія.** Росія бо є вітчизною світової соціальної революції і т. д. і т. п. Пролетаріят усіх підросійських і інших світових націй має спільні інтереси і значить потрібує мати єдину спільну могутню державу, щоб ті інтереси гідно боронити. Тією державою може бути тільки Росія, керована партією Лєніна. Це лєнінізм. Пізніші події показали, що такі настановлення є ніщо інше, як модернізований російський імперіялізм, поставлений на нову ідейну базу. Тобто в дійсності **лєнінізм, це ніщо інше, як новий гатунок російського імперіялізму, російського імперяльного месіянізму.**

Відповідно до цього припасована й достославна „лєнінська національна політика“, де цинізм і перфідність випирає з крайньою кричущістю. Ось так — це гасло про „права націй аж до відокремлення“, а ось так, з зворотньої сторони медалі (а в дійсності з чолової!) — це єдність інтересів пролетаріату по-лєнінськи, тобто

будівництво єдиної комуністичної держави, а практично російської і тільки російської, держави, з залізною „диктатурою російського пролетаріату“, тобто російської компартії, з єдиною робітничою клясою, з єдиним її авангардом, з єдиним пролетарським апаратом управління, з єдиною ідеологією, з єдиною фанатичною нетерпимістю до всіх інших партій і ідеологій. А головне — з „робітничою клясою“, створеною не за соціальним, принципом, а за політичним, де все інакомисляче з поняття „правдивого пролетаріату“ геть виключається й підлягає осудові та карі нарівні з найгіршими, найзлочиннішими елементами. Це лепінізм.

Тому „права націй“, декларовані Леніним, — це пустий звук, цинізм.

Отак це, — права націй „аж до відокремлення“, а в практиці, коли, приміром, Україна боролася за свої такі національні права, ніхто інший, як Ленін, організував збройну боротьбу проти неї. І це для нього така волелюбна Україна була не **народом, що бореться за свої права**, а „тучним обжираючимся югом“, розграбовувати який Ленін послав московські полчища воїтелів за левінську, комуністичну Росію.

І так у всьому Ленін поставив свої специфічні, левінські нюанси, прояви комуністичного макіявеллізму.

Сьогодні апологети левінізму й борці проти „культу особи“ кричать про спотворення левінізму застосуванням терору. Хіба? Невже це пізніше вигадано терор, за параноїдального Сталіна? Нічого подібного. Терор, як метода боротьби проти антагоністичних (антагоністичних до компартії) клас і суспільних верств, і всіх політичних партій, — це якраз прояв справжнього левінізму. Терор зродився з ЧК, з знаменитими жасками „вартоломівськими ножами“, з отим „грабь наґрабленное“, з застосуванням лотисів і китайців для вирізування й вимордовування „класово чуждих“, порядком здійснення диктатури пролетаріату.

Жест Леніна, зроблений свого часу по відношенню до есерки Каплан, — це тільки перфідний левінський жест пропаґандивного „великодушья“, розрахований на зовнішній ефект. В дійсності ж за цим пропаґандивним левінським жестом великодушья до однієї особи (есерки Каплан), як за маскувальним пильдом, було в підвалах ЧК спокійно і холодно, методично винищено тисячі людей, причетних до есерівського руху і навіть не при-

четних, але таких, що „могли бути причетними“, або „співзвучних“. Та досить сказати про саме подавлення кровшпадтського повстання!.. Це ленінізм.

В етичному відношенні — ленінізм — це клясова (комуністична!) мораль. Клясова (комуністична) етика. Клясова „свобода слова“. Це підпорядкування всього і вся комуністичній ідеї. Це скрайній комуністичний фанатизм. І право по-ленінськи — це категорія суто політична, прикрита „клясовістю“. І це власне за Леніна і строго по-ленінському вченню зродилось таке дивовижне трактування права в ССРСР, яке мало місце увесь час в советській юрисдикції. Найтяжчим злочином вважались не кража, кримінальний бандитизм чи якісь кривди ближнім, а — **інакомислення**. Тут клясовий принцип був поставлений догори ногами, суто по-ленінськи, з усім ленінським цинізмом і безличністю. Злодії і душогуби каралися не дуже тяжко, бо їх офіційно вважалося за „соціально близьких“. Тобто, за близьких до пролетаріату (сиріч до його авангарду, здійснювача „пролетарської диктатури“). Натомість прихильника іншої якоїсь світоглядної доктрини, не кажучи вже про активних противників комуністичної доктрини Леніна, навіть коли б такий бідолаха був сто раз „пролетарем від варстату“, каралося куди тяжче, а пізніше ліквідовувалося тотально. Тут підхід дійсно клясовий, лише при трактуванні „робітничої кляси“ як поняття ідеологічного, політичного. Це ленінізм.

Щодо філософії Леніна, то ми її лишамо покищо збоку, проаналізувати її — це окрема тема. Скажемо лише, що вся та вульгарно-матеріалістична, простацька філософія Леніна має всі ті плями, всі ті „ленінські“ риси, що й політика та мораль.

І нарешті ленінізм — це ліквідація, тотальне зруйнування виробничих відносин в країні, недорозвиненій і неготовій до таких суспільних реформ, які комуністи-ленінці взялися здійснювати, у висліді чого постала колосальна диспропорція між доктриною і можливостями її здійснення. І створилась карикатура на суспільство, постав хаос. Цей економічний хаос і соціальну плутанину Ленін і його партія намагались увесь час убити в шори своєї комуністичної доктрини, підмінюючи нею, цією новою „вірою“, хліб і масло, правопорядок і все, і задовольняючи нею, цією „духовною“ категорією, всі матеріальні потреби, пішовши самі по шляху сектантства

і пустивши все суспільство по шляху безглузких терпінь і нічим неоправданих жертв. Ось це ленінізм. Т.зв. ленінський НЕП це було не зречення з узятого ленінського курсу, а перепочинок, „крок назад“, щоб потім з новою силою зрушити вперед таки по тім же шляху.

А тепер вертаємось до того пункту, де ми почали говорити про ленінізм, щоб умотивувати, як і з чого стали виробничі й інші відносини в ССРСР, що породили т. зв. „сталінщину“. Ми зупинились на запитанні, які саме виникли відносини соціальні, виробничі, національні й політичні з самого початку розбудови комуністичної советської системи і уклались саме в ленінському напрямку.

В соціальному пляні — це було „безкласове суспільство“, тобто суспільство з силоміць зліквідованими (попросту вимордуваними) іншими класами й групами, а найперше винищеними через ліквідацію для них економічної, виробничої бази. Все це досягнуто не шляхом природнього розвитку, змагання різних систем, де переможницею вийшла комуністична система, а шляхом тривалого, систематичного терору, утиску, шляхом чисто ленінських ганебних терористичних маніпуляцій. Але безкласове суспільство не створено. Вийшло суспільство нове, суто класове: з одного боку спавперизовані трудящі, з другого — нова паразитарна класа партійної бюрократії, підганяйл, ком-святош, ком-проповідників і ком-інквізиторів.

У виробничому пляні, тобто в пляні виробничих відносин — це була система державного капіталізму, система повної (ідеальної) пролетаризації робітництва й павперизації та все більшого занепаду селянства як суспільної категорії, з позбавленням робітництва елементарних прав і свобод, від свободи страйку починаючи й свободою слова й совісті кінчаючи, вже не кажучи про свободу приватної власности робітника на засоби виробництва. Всі ці свободи в світлі комуністичної ленінської ідеології були страшні смертні гріхи, ні в якому разі недопустимі і найжорстокішому викорінюванню піддані. У висліді реалізації якраз ленінізму створилися виробничі відносини, при яких робітництво потрапило в цілковите соціальне рабство, піддане жорстокій, просто дивовижній експлуатації, при складній і тонко розробленій системі підстабування й підганяння, де не малу ролю спочатку грала спекуляція на найкращих людських

почуттях, на ідейності, а потім та ідейність вивітрилась, і тоді були застосовані просто брутальні методи примусу. Це виробничі відносини модерного рабства.

В політичному пляні — це система повного політичного безправ'я всіх соціальних груп, чи пак всього «безкласового „суспільства“», а найперше — політичного безправ'я робітництва й селянства, головних продуцентів країни. Всі права, політичні й інші — це прерогатива „авангарду пролетаріату“, тобто комуністичної партії, а конкретно — її верхівки, здійснювача диктатури.

В світоглядному відношенні — це було безроздільне панування комуністичної доктрини й комуністичного світогляду. Фанатична нетерпимість до інших.

В морально-етичному пляні — це безоглядне й послідовне застосування комуністичного (і найперше ленінського) гасла „мета освячує засоби“! І тому були освячені всі засоби з комуністичного арсеналу. В практиці це був шлях безприкладного порушення всяких норм і приписів нормального людського суспільства, шлях розквіту насильства (освяченого ж ідеєю!), віроломств (в ім'я ж великої комуністичної ідеї!), брехні (в ім'я ж ідеї!), підступу (в ім'я ж ідеї!), нацькування дітей на батьків, батьків на дітей (бож в ім'я ідеї, для „блага пролетаріату“!). Всякі злочини, підлота, брехня, зрада тощо, тощо розглядалися з класового штандпункту. Злочин, брехня, зрада, убивство, кража — це все злочини лише тоді, коли вони зроблені проти „класи пролетаріату“, сиріч проти комуністичної партії. Але коли вони зроблені проти іншого когось, проти капіталістичного світу чи проти „класово ворожих“, „антагоністичних“ груп — тоді це зовсім не злочини, а навпаки — це навіть геройство, а в кожному разі поступовання, всякого заохочення гідне.

І нарешті в національному пляні — це була система цілковитої національної нівеляції, національного поневолення, курсу на ліквідацію всіх націй в ССРСР, крім російської. А ще точніше — курсу на цілковиту русифікацію всіх підпорядкованих народів ССРСР. Все це прикрито ленінськими гаслами про „права націй аж до відокремлення“, записаними навіть в сталінській (то пак ленінській!) конституції.

Ось такі було створено внутрішні відносини виробничі, політичні, соціальні і національні. Так от це з них зродилось те, чого вжахнувся весь світ і навіть всі кому-

ністичні партії світу після достославного, дуже половинчастого, але в якійсь мірі демаскуючого советську систему, „антисталінського“ виступу Хрущова на XX з'їзді.

І був це чистої води **ленінізм** (тобто згадані відносини).

І навіть ЦК КПСС, найбільший все таки авторитет в цім питанні (в питанні ленінізму) настирливо й якнайжирніше зараз підкреслює, заявляє на весь світ, що ці от відносини, тобто все, що було сотворене й існувало до сталінської параної (до середини 30-х років) це був **таки ленінізм**, і вони, найпослідовніші ленінці, цього періоду не зрікаються, а, навпаки, вважають його за найбільші досягнення всієї КПСС. І Сталін, по-їхньому трактуванню, в цім періоді був великий, і був істинним ленінцем, „геніяльним стратегом і тактиком комунізму“.

Це правда. Але це тільки півправда. І все, що було після „середини 30-х років“ — це теж був ленінізм, закономірний, природний, неминучий вислід застосування саме ленінської доктрини на практиці. Даремно кремлівські ленінці так неfortunно кривдять свого вождя Сталіна, і даремно емігрантські апологети ленінізму хочуть звалити все на злочинну вдачу однієї особи, Сталіна.

Не параною породила тезу про диктатуру пролетаріату, не параною породила весь той період до середини 30-х років, що його й сам ЦК КПСС називає виключно позитивним, ленінським, — тобто період примусової колективізації, розкуркулення мільйонів селян, знищення їх „як кляси“, винищення різних інших партій і всіх інакомислячих з КПСС — тобто „троцькістів“, „бухаринців“, „правих“, „лівих“, тощо, тощо й „буржуазних націоналістів“, чим так і нині пишається ЦК КПСС; не параною створила й згадані виробничі та політичні відносини; ну, то не параною створила й весь той дальший період після половини тридцятих років, який навіть сталінські соратники називають ганебним і жакливим. Він був закономірністю, такою ж, як і весь попередній період. І виріс цей період з усіма жахами (хоч ми не бачимо ніякої різниці між жахами до половини 30-років і після неї) таки з ленінізму. Виросли всі сталінські „злочини“ з тих попередніх виробничих і політичних відносин, що їх створила ВКПб-КПСС строго за приписами ленінізму.

За один з найбільших злочинів Сталіна вважається

видання драконового закону про кару за спізнення на працю. А в ліквідації цього закону зараз бачать найбільший доказ повороту до ленінізму, доказ великих і глибоких перемін. А тим часом це був жаден особистий злочин Сталіна. І не параноя спричинила цей закон. Цей закон був неминучістю, прямим вислідом виробничих відносин в ССР, в країні „збудованого соціалізму“, про які була мова.

Але ще не було мови, що саме породило цей закон, які саме висліди виробничих відносин. Всім відомо, що через такі виробничі відносини (система державного капіталізму, де всі засоби виробництва належать державі, і їй же належить і сам робітник, перероблений теж в безсловесне знаряддя виробництва) в ССР утворилася досить таки трагічна ситуація в усьому господарстві, — виникла т. зв. „знеосібка“, цебто нехтування робітника засобами виробництва, „безгосподарне“ до них ставлення. Це раз.

В друге: зродилось і надзвичайно поширилось т. зв. „літунство“, цебто перехід робітника з місця на місце в пошуках кращих життєвих умов, кращої долі. Це було одчайдушне метання бідолашного раба, для якого остогидли хвалені виробничі „варстати і цехи“, як прокляття, як комуністичні кайдани, остогидли всі оті ударництва й соцзмагання, пляни, виконання й перевиконання. Робітник хотів їсти і наївно вірив, що він десь в країні будованого соціалізму, бодай десь на сибірських загіттях чи в азійських пустелях, знайде таке місце, де можна буде добре харчуватися й одягатися за свій труд тяжкий.

Оця „знеосібка“, „безгосподарність“, „літунство“ — це були явища, які завдавали дошкульного удару комуністичній господарці, і це ж був своєрідний вияв протесту проти таких виробничих відносин в країні соціалізму. Не мігши улаштувати страйків, не мавши права голосу й інших елементарних свобод, робітництво в цей спосіб заявляло свій протест. Це спосіб абсолютного збайдужіння, тихого саботажу, утечі з місця на місце. Запобігти цьому комуністична, ленінська, партія взялася різними методами примусу, заохочення, стимулювання: від „чорних“ і „червоних“ дощок починаючи, через ріжні „соцдоговори“, стахановщину, премії за перевиконання норм і стягнення за невиконання.

Це був моральний і матеріальний тиск. Це був без-

угавний терор. Але це не допомогло. Становище погіршувалось. Знеосібка росла, текучість робочої сили побільшувалась. Промисловість летіла в хаос, в безладдя малопродуктивності, — плями провалювались, соціалізм не виходив.

Тоді комуністична ленінська партія вдалася до радикального заходу — видала драконівський закон про кару за спізнення, щоб побороти найбільше зло — фактичний масовий саботаж працею. Ленінська партія вирішила прикріпити робітника до комуністичної тачки залізним ланцюгом, як каторжника комунізму. І це було в другій половині 30-х років, саме тоді, коли з Кремля було проголошено „Жіть стало лучше, жіть стало веселее“!

Так виник закон про кару за спізнення та за перехід на іншу роботу. Отже, породила його зовсім не сталінська параноя, а ленінська система виробничих відносин. І інакшого виходу ленінська гвардія не мала. Або вона мусіла була розписатися в цілковитім фіяску й зійти геть з історичної арени, кинути геть своє „будівництво комунізму“, або спробувати примусити всю масу робітників і селян виконувати свою каторжанську функцію без спротиву, без вільнодумства, без жадних дискусій і вимог. Тут Сталін поступив точнісінько так, як Ленін поступив в Кронштадті. Коли робітники, одигнуті в матроські бушлати, здумали заявляти про свою волю, — Ленін вирішив поставити кронштадтців на коліна залізом і кров'ю. Сталін зробив те саме — він вирішив поставити робітництво на коліна перед комуністичною ідеєю й перед ленінською партією, перед ленінським мавзолеєм, пустивши в рух ленінський державний апарат насильства, тюрму, каторгу, советський „шемякин суд“.

Те саме й щодо „закону від 8. серпня“, славнозвісного закону про кару „за колоски“, як стали його називати в народі. Закону про охорону соціалістичної власности. І цей закон породила не сталінська параноя чи самодурство одного деспота, а породили його створені виробничі відносини, зокрема в сільському господарстві. І цей закон був призначений на те, щоб таки примусити трудящих будувати соціалізм, а не мріяти про інше життя й про інші виробничі відносини, некомуністичні й несоціалістичні. Породила його якраз ота знаменна смуга советської історії, яку теперішнє керівництво КПСС вважає за ленінську епоху великих досягнень, епоху розквіту саме ленінізму в ССРСР, епоху, яку те-

перішнє керівництво приймає на своє конто й пишається нею.

Це була смуга примусової колективізації, усупільнення, (а точніше удержавлення) всіх засобів виробництва в сільському господарстві, епоха „великих реформ“. Ця епоха створила нові виробничі відносини в сільському господарстві. А ці виробничі відносини породили ті самі явища, що й у промисловості: тихий, але масовий саботаж, всемірний спротив рабів своїм рабовласникам. А вже ці явища породили драконівський закон про „охорону соціалістичної власности“. А призначення його те саме — поставити трудящих на коліна перед божищем комунізму, перед комуністичною доктриною, підпорядкувати системі до кінця або віддати їх на загин.

Так само й інші „злочини“ чи „помилки“ ВКПб, приписувані тепер одному Сталінові. Всіх їх так чи так породила цілком закономірно дійсність, створена компартією, фундаменти якої були закладені Леніним. Вони є логічним вислідом пляномірного й послідовного застосування ленінської доктрини в життя. Скажем в царині терору — ріжниця може бути хіба тільки кількісна, а не засаднича й не якостева, між терором за Леніна й терором за Сталіна, між терором ЧК-ОГПУ й терором ОГПУ-НКВД-МВД. Та зрештою й самі теперішні керівники КПСС не вбачають нічого злого в масовому терорі Сталіна проти троцькістів, бухаринців, буржуазних націоналістів. Навпаки, вони саме за це підносять і зараз Сталіна до небес. Що ж після цього ще дискутувати? Весь цей терор — це був якраз прояв ленінізму, справжнього ленінізму, і ніхто цього не піддає сумнівові в цілому ССРСР. То ж не можна піддавати сумнівові й терор пізніший, не можна сумніватися, що й вся практика пізніша, тобто в другій половині 30-х років, це був теж таки ленінізм на практиці, з більшими або меншими сучками та огріхами.

І от власне про ці „огріхи“ й зчинила була крик (при чому тактичний крик) теперішня верхівка КПСС з міркувань особистих порахунків зі Сталіним, чи з міркувань політичних, це інша річ. Але тут ми не потребуєм розбирати питання „боротьби з культом особи“, чому та через що ЦК КПСС розпочав цю гру, — це інша тема, на яку вже досить написано і сказано, і належно її на ми насвітлено. Та зрештою ЦК КПСС вніс тут же сам граничну явність, звівши всю кампанію „боротьби з культом особи“ на пшик, залишивши сталінізм нерушеним

як систему, і навіть тепер пробувавши відновити „сталінські премії“ і називаючи тепер мавзолей на Червоній площі „мавзолеєм Ленін-Сталіна“ тощо, тощо. Вертаємося до питання „ленінізму“ й „сталінізму“.

Коли проаналізувати все вдумливо й тверезо, то виходить, що — сталінізм це довершений ленінізм, і ніщо інше. А значить: **ленінізм, це й є сталінізм.**

І найпослідовнішим та найідейнішим ленінцем був якраз Сталін. Тільки Ленін був теоретик, а Сталін — **практик ленінізму**, так скажемо. Це був фанатичний комуніст, що нічого більше не мав, крім своєї маніякальної комуністичної ідеї, і лишився вірний їй до кінця і послідовний.

„Розвінчуючи“ Сталіна, багато хто посилається на т.зв. „заповіт Леніна“. Алеж хіба там скритиковано Сталіна як комуніста, як ленінця? Нічого подібного. Там була лише зовсім незначна заувага про Сталіна як секретаря партії, і та заувага очевидно викликана особистим подразненням Леніна на Сталіна за не зовсім делікатне поводження з Крупською. Але поза тим — більше нічого. Жадних застережень проти Сталіна як комуніста.

Але в суті це й немає жадного значення, що думав Ленін про Сталіна. **Важно, що думав Сталін про Леніна**, як він до нього ставився, яким послідовником він був.

Ідеальним послідовником він був. Не має жадного документу, який би говорив про негативне ставлення Сталіна до Леніна, чи про критику свого вчителя, чи ігнорацію, а вже тим більше ворожість. Немає нічого такого. Ось це важно.

І треба сказати, що це таки йому завдячує советська система своїм існуванням донині. Без нього та система давно би геть розлетілася на череп'я. І це йому завдячує компартія ССРСР (та й хіба тільки ССРСР) своїм існуванням та утриманням на поверхні. І саме за це різні хрущови й мікояни, молотови й кагановичі зробили зі Сталіна „культ особи“, божиче.

Але скажемо вірніше: для того, щоб все утрималося вкупі, щоб компартія утрималася на історичній поверхні, сталінові соратники зробили з Сталіна культ і стали навколо нього муром. Зробили з нього божиче послідовно і пляномірно, продумано. Так, як зробили свого часу культ з Леніна. Ще задовго до розквіту сталінського культу одна видатна комуністка, така Лідія Орлова з ЦК ВКПб, висловилася була в одній компанії

через пару років після смерти Леніна: „Ось ми, більшовики, які майстри! Ми зробили з „гнилушкина“ (так московські обивателі називали свого часу Леніна за те, що він гнів за життя від відомої хвороби) божество, другого Будди чи Мохаммеда. Так треба! І це треба вміти!“

Так ось ці „спритні більшовики“ те саме зробили з Сталіна ще за життя. І зовсім ні при чому тут параноя чи особисті вади Сталіна. Хтось в тюрмі розповідав авторові цих слів, як кадили Сталінові різні кагановичі й мікоянці, аж до того, що навіть в Сталіна це викликало почуття пересадки й обридження до кадильників, і він їх намагався зупинити. Але... „так треба!“ Ну а вже потім пішло легко, бо є речі, яким жадна людина не в силі протистояти, а вже такий амбітник і славолюб, як Сталін, і поготів, — це кадіння, підлецування, запобігання, славословлення. Так виріс „культ Сталіна“, в якому вже потім сам Сталін грав першу скрипку. Бо — „так треба“. „Єдина кляса. Єдина партія. Єдиний її вождь“. Все для успіху комунізму. Все для комуністичної ідеї.

Але сьогодні, після десятиріч страшної практики будівництва комунізму, в силу причин, які ми вже не раз виясняли, керівництво КПСС потребує збереження чистоти ленінських риз, точніше — оновлення тих риз, очищення їх від крові й сліз мільйонів, розчавлених комуністичною машиною насильства. Для цього розіграно відому, неповажну і таки ганебну комедію, що ми її спостерігали, з тим, нібито, „відсталінізовуванням“.

Ленінці з Москви демонструють великі „зміни“, на доказ „повороту до ленінізму“, а апологети ленінізму в усьому світі це підхоплюють як доказ заіснування нової ери на тім трагічнім пляцдармі „будівництва комунізму“, що ім'я йому СССР.

Ми не заперечуємо факту „повороту до ленінізму“. Не заперечуємо з тієї простої причини, що ніякого відвороту від ленінізму й не було. Але от щодо великих змін, то це питання інше.

На нашу думку, всі ті „зміни“ не мають жадного суттєвого значення й не є показником справді нового курсу, нової ери, бо попросту вони не є жадні зміни.

Найяскравішим прикладом може бути якраз історія з тією найбільшою зміною, якою так козирають апологети ленінізму, — з скасуванням закону про кари за спізнання. Ну, скасували дійсно цей закон, але яка ж це зміна? Це кажуть, поворот до ленінізму. Так, це дійсно

правда, це поворот до ленінізму. Тобто, це поворот до того моменту, коли ще цього закону не було. Тобто, до тих виробничих відносин, що цей закон породили. Ну то яка ж це зміна?! **Адже ж виробничі відносини лишились ті самі!** Лишилась та сама корова, що породила це теля. І де ж гарантія, що завтра ці виробничі відносини в силу рокової необхідності не породять знову цей самий, або ще й гірший, закон? Ба, пощо говорити „породять“, коли існує незмінним ряд інших нескасованих метод примусу, „стимулювання“, терору над робітництвом. Це оті всі „чорні“ й „червоні“ дошки, соц-договори, соцзмагання, ударництво, заліки й вираховування тощо, тощо.

Ну то що ж для робітництва змінилося? Не потрапить до тюрми? Все одно потрапить. Та й може советська тюрма для робітника советського миліша, ніж каторжна воля, бо там хоч с'як-так годують. А в кожному разі для советського робітника майже немає різниці між „тюрмою“ й „волею“, це відомо.

Те саме в царині сільського господарства, в царині „змін“ для колгоспників. Новий статут колгоспів — тому доказом. Більше того, виявляється, що „зміни“, які знаменували б поворот до ленінізму, це ще гірше закріпачення. А одночасові заходи до відібрання присадибних земель — особливе цьому підтвердження. Так само пункт в новому колгоспному статуті, де говориться про... покарання тих, хто кепсько працюватиме, а карати мають самі ж колгоспники.

Те саме щодо пенсій — ну, які ж це зміни, коли замість 100 карбованців допомоги старець чи інвалід діставатиме 200? Таж і 100 і 200 карб. не мають достатньої покушної вартости, це ніщо в советській дійсності! Такі „зміни“ мають тільки пропагандивне значення для зовнішнього світу.

Ні, хрущовські „зміни“ — це жадні зміни. Це всього лиш вирахований тактичний, і то якраз ленінський, маневр — маленький „крок назад“, щоб потім зробити два великих „кроки вперед“ по тім самім, уже згаданім, ленінським шляху.

Так довго, як довго не будуть змінені і виробничі відносини в ССРСР, а з ними й відносини політичні, соціальні й національні, — так довго ніяких суттєвих змін в ССРСР немає й не може бути.

Сіяти тут замішання балаканиною про кардинальні

„великі зміни“, про животворчу силу ленінізму як протиставлення сталінізмові — це значить роззброювати ідейно-політичні, антикомуністичні сили. І найперше — це намагання роззброювати нас. І цьому роззброюванню скрізь і всюди ми мусимо давати належну відсіч.

Для нас, антикомуністів, антиленінців і антисталінців в однаковій мірі, для яких немає грані між цими двома поняттями, бо вони становлять єдину суть, було ясно з самого початку хрущовської „антисталінської“ вистави, що жадної боротьби проти сталінізму як системи пролетарської диктатури в ССРСР та системи подудови комунізму в ССРСР немає і бути не може. З тієї простої причини, що ЦК КПС С найкраще розуміє, що справжня боротьба проти сталінізму це означала б боротьбу проти ленінізму, боротьбу проти самих себе, проти всієї своєї сорокалітньої практики, проти ленінської комуністичної партії. Боротьба проти сталінізму (ленінізму) означала б кінець ССРСР. Боротьба з сталінізмом — це б означало боротьбу за всебічну свободу трудящих, а якраз цю свободу й виключає ленінізм, і на цей шлях не стане КПС С

Сьогодні вже весь світ бачить, що це іменно так, — жадної суттєвої боротьби проти сталінізму як системи в ССРСР немає. Більше того, пустивши жука на зовнішній відтинок з тим „відсталінізовуванням“, вожді КПС С зразу ж внесли корективу, як це треба розуміти (відома постанова ЦК КПС С від 30. червня), вибілюючи сталінізм як систему. А зараз в ССРСР просто провадиться кампанія реабілітації сталінізму. Ми вже згадували про відновлення „сталінських премій“ тощо.

Як будуть розвиватися події в ССРСР — вже видно сьогодні. Вони мають тенденцію розвиватися по шляху закручування всіх прубів комуністичної ленінсько-сталінської диктатури. Маленький крок назад, в бік сповідної „демократизації“, вже сьогодні завершується двома великими кроками вперед, в бік зміцнення старої диктатури з усіма її старими методами.

До речі, крім живих свідків, варто послухати пару днів Советський Союз через радіо, їхні трансляції для самих себе, та на додачу почитати советську пресу, і ви маєте непомильне, при чому дуже гнітюче, враження, що там анічогось не змінилося. Ані на йоту. Це виширає з усіх щілин советської бравурної, але якої пласкої й дешевої, продаґанди, з усіх промов, звітувань, ви-

кликів на соцзмагання, боротьби з хуліганством і старцюванням, з концертів „на замовлення“, похвал, доган, нагінок на „ворогів“, телеграм ТАСС, коментарів до внутрішніх і зовнішніх подій, нагороджень доярок і ланкових тощо, тощо.

Ви слухаєте ССРСР і бачите, відчуваєте всім єством, що воістину — лєнінізм торжествує. Той самий лєнінізм, що людям переїв печінки вже давно і що ви його самі так добре знаєте за ті десятки років, які вам приділила була доля той лєнінізм, спізнавати на власнім хребті. Той самий лєнінізм, що його так геніяльно розбудовував Сталін і продовжує Хрущов.

І так само ви всім єством вичуваєте за тією браватою ту трагічну советську дійсність, що вагітна ще не одним карколомним „новокурсним“ поворотом якогонебудь Хрущова, приреченого баянсувати на комуністичній ливні над безоднею народнього гніву.

Поки одного дня все раптом не увреться.

* * *

На тлі хрущовського галасливого очищування риз лєнінізму та на тлі підсююкування різних вільних і невольних апологетів того нещасливого лєнінізму — нашим завданням є і далі виконувати неухильно своє призначення:

Послідовно боротися проти московського комунізму, тобто проти лєнінізму в усіх його гатунках і поставах — і в сталінському варіанті, і в хрущовському, і в образі червоного московського великодержавництва, і в усіх тих його „історичних“ проявах, про які була мова. Боротися, не складаючи зброї. Боротися проти лєнінізму за ідеали революційної демократії, що є діаметрально протилежні лєнінізмові й удосконаленій його формі сталінізмові, бо це ідеали свободи, ідеали розкріпачення людини від соціального, політичного й національного рабства. Ці ідеали свободи виключають лєнінізм цілком, як велике ідейне зло.

* * *

Наостанку кілька слів про тих невольних і трагічних апологетів лєнінізму, що зробились такими з причини ностальгії, нестерпної туги за батьківщиною. Є такі. Це з числа їх ми маємо й отих двацьких поворотців на „родіну“, що кидаються туди, як в яму сторч головою.

Ностальгія — це річ трагічна взагалі. Але коли людина від неї політично сліпне, то ностальгія стає річчю просто страшною.

Якраз оповиті цією ностальгією деякі люди (на щастя, нечисельні одиниці) навіть їдучий дим тактичних хрущовських маневрів, маневрів окупанта нашої батьківщини, вважають за бозна які солодощі і схильні в них широко повірити, ще й інших агітувати. Інакше як ностальгією трудно пояснити ідейне саморозпрягання тих одиниць перед явно фальшивими, явно облудними, спекулятивними „змінами“ в ССРСР.

Цей ґатунок апологетики ленінізму – явище тільки печальне й всякого жалю гідне. Це не явище світоглядове, ідейне, принципове, це просто прояв цілковитої безідейності, ідейної прострації, ідейного паралічу. Строго беручи, це й не вислід ідейного роззброювання. Такі люди просто не мали зброї, не стояли в лавах справжніх борців проти комунізму.

Але даючи відсіч усім серйозним спробам ідейного роззброєння нас, протиставляючись всьому концентричному наступові проленінських і прохрущовських сил на нас, ми й це явище мусимо мати на оці.

Революційна демократія озброєна ідеєю, сильнішою за комуністичну. Ми знаємо, чого хочемо, і в своїх змаганнях тверді та послідовні. І нашої зброї не можна вибити з рук жадною ленінсько-хрущовською демагогією і жадною її апологетикою.

Офіційні матеріали з післявоєнної політики большевиків в Україні*)

Совети завжди приділяли особливу увагу пропаганді. Але моральний стан народу, як такий, їх мало цікавив. Моральні Категорії в ССРСР мали напівлегальне існування. Сам термін «мораль» і всі похідні від нього поняття виганялися з ужитку. Вважалося, що це поняття буржуазні і в советській дійсності їм нема місця. Траплялися, правда, згадки про комуністичну, або пролетарську мораль, але вони не поширилися.

Війна стала зворотнім пунктом у постановці моральних категорій у Советському Союзі. Якраз під час війни, коли стало ясно — народ воювати не хоче, — советське керівництво звернуло увагу і розпочало широkozакроєні заходи з метою підняти моральний стан підвладних народів. Спочатку заходи його були марними. Але коли німецькі цілі у війні (вірніші цілі, націонал-соціалістичного керівництва Німеччини) ясно визначилися, заходи советського керівництва почали давати помітні наслідки.

Різне ставлення советського керівництва до моральних категорій легко простежити в «Большой советской энциклопедии». В першому виданні «БСЭ», яке в основному вийшло до війни, терміни «мораль» і «нравственность» з усіма похідними від них поняттями, — відсутні В другому виданні, що почало виходити після війни, термін «мораль» (дивись: «нравственность») має досить широке поясненн. А крім того, подається цілий ряд понять, основу яких становить категорія моралі — «моральное чувство», «морально-политическое единство советського общества», «моральный авторитет», «моральный дух армии», «моральный фактор».

Таким чином, усвідомивши силу категорії моралі, советське керівництво пристосовує її до своїх цілей, не переймаючися своїми колишніми переконаннями. В цьому вияв-

*) Статтю написано на початку 1956 року.

ляється його утилітарний підхід до багатьох, навіть теоретичних питань, і це треба завжди мати на увазі при дослідженні советської дійсності. Так було, наприклад, з категорією вартости, відсотком на капітал, нормою прибутку і т. д. Свого часу ці поняття таврувалися, як елементи визиску, властиві тільки капіталістичному способу виробництва. А тепер вони повноправні компоненти советської економіки. До того ж, притаманні цим категоріям властивості експлуатуються советським урядом у такому розмірі, про який капіталістичне господарство не могло й мріяти.

«Моральний фактор» розуміється, як «морально-політичний стан народу, армії, класи партії, ступінь... довіри до політичного чи воєнного керівництва...» 1), а коли розуміють його так, то він не тільки враховується, а й плянується, тобто вживаються заходи для скеровування його в бажаному напрямку. І це теж треба мати на увазі при розгляді повоєнної політики советського уряду щодо України.

Післявоєнний моральний стан українського народу формувався під впливом тяжких наслідків війни і тих умов, серед яких жило населення України. А вони для України були виключно тяжкими. Україна вийшла з війни з колосальними втратами — людськими й матеріальними. Матеріальні втрати України становлять 285 млрд карб. або 42,0% від усіх втрат по ССРСР 2) (питома вага України в господарстві ССРСР — 18%). У багатьох випадках втрати були явно невинуватими — невинуватими ніякими «воєнними міркуваннями». Таким було, наприклад, плянове нищення житлового фонду з боку німців (Лівобережжя України спалили спеціальні команди, тоді як німецьке військо відступало без бою від Харкова до Дніпра головними дорогами на Дніпропетрівське і Кременчук і серйозно не намагалося закріпитися на Дніпрі.) Таким було, наприклад, плянове нищення людського складу України з боку советів після їхнього повернення. «Енциклопедія українознавства» свідчить:

«Особливо згубний був масовий терор, застосований большевиками при їх наступі 1943—44 рр., коли вони посиляли на фронт усе мобілізоване чоловіче населен-

1. «Большая советская энциклопедия», 1954, т-28, стор. 277

2. «Очерки развития народного хозяйства Украинской ССР», Москва 1954, стор. 451.

ня без зброї, як помста за те, що ці особи свого часу не евакуувалися на Схід» 3).

За офіційними советськими даними, в Україні зруйновано і спалено 714 міст і понад 28 тисяч сіл; без притулку залишилося біля 10 мільйонів чоловіка. 4) Населення цілих районів і навіть областей (Полтавщина) жило в землянках без перспективи вийти з них найближчих років. Відбудувалася передусім промисловість, і туди йшли всі будівельні матеріали; населення ж залишалося напризволяще. Настільки повільно йшла відбудова житлового фонду і настільки перевага віддавалася промисловості, можна бачити з офіційних советських джерел. 1950 року промисловість України досягла передвоєнного рівня і на 15% перевищувала рівень 1940 року, тоді як міста і села України ще 1955 року тільки «успішно відновлюються», як пише советський «Энциклопедический словарь» (т. 3, стор. 471.)

Важкий тягар війни дещо зрівноважувався надіями на великі зміни після закінчення війни, особливо на значне полегшення колгоспної кріпаччини. Ці надії підживлювали самі совети — різними неофіційними обіцянками, переважно в діючій армії, звідки вони швидко доходили до населення. Але з приходом советів в Україну виявилось, що всі посталі зміни скеровані на посилення диктатури, на поширення терору.

1946 року в Україні був недорід. Продуктових запасів не було не лише в населення, а й у цілій республіці. Вибухнув великий голод. Уникнути його можна було б хоч би через дійову міжнародню допомогу, але московський режим про це не дбав і навіть робив перепони, облишаючи населення України (в основному сільське) власній долі.

З відновленням советського режиму в Україні почалося масове переслідування всіх, що будь-як співпрацювали з німцями. Від кожного вимагали доказів, що він так чи так чинив спротив окупантам. Десятки тисяч людей розстрі-

3. «Енциклопедія українознавства», Мюнхен—Нью-Йорк, 1949, ст. 592.

4. «Очерки развития народного хозяйства Украинской ССР», Москва 1954, стор. 446-447.

*) Термін «співробітництво з німцями» в советській термінології має досить широке тлумачення. Найчастіше це ті, хто денебудь працював, хоч би тільки для заробітку, байдуже, на якій посаді і в якій установі (школа, кооперація, церква). Сюди зараховуються також ті, хто побував у Німеччині, як робітник чи полонений.

ляно чи повішено відразу ж після повернення советів — без слідства і судового розгляду. Сотні тисяч вивезено в концентраційні табори з термінами 15—25 років.

Таємні інструкції щодо трактування населення, яке залишалося на території, зайнятій німцями, були виключно суворими. Посередньо на це вказують і деякі советські джерела. Так, О. Корнійчук у п'єсі «Крила» виводить досить показову картину. На дружину секретаря обласного комітету партії (фактично губернатора) зроблено анонімовий донос: залишившись на окупованій території, вона мовляв, співпрацювала з німцями.*) На підставі анонімового доносу рпзпочалося слідство, і жінку заарештувало МВД. Захист з боку чоловіка не допоміг, не допомогло і втручання ЦК комуністичної партії України.

Загальновідома виключна підозріливість урядових чинників в ССРСР до всіх тих, що побували за кордоном чи на терені, зайнятому супротивником. Якщо їх не репресують відразу, то вони довгі роки перебувають під таємним наглядом політичної поліції. На більш-менш відповідальну працю таким людям дорога зачинена, хібащо, в окремих випадках, після ґрунтовної перевірки, базованої на багаторічному поліцейському нагляді.

Вся територія України була під німецькою окупацією більше двох років. Тим то населення України, за винятком невеличкого числа, що евакуювалося, згідно з советською уявою, вважається неповноцінним, нерівноправним — громадянами другого ґатунку. Очевидно, ще багато років населенню України треба буде зазначати в усіх анкетах факт свого перебування на окупованій території. Таким чином уся нація поставлена в дискримінаційне становище.

Отож советська дійсність була такою, що ніяк не могла прихилити український народ до большевицького режиму. Нерадо зустрічав український народ советські порядки. Реставруючи свій режим в Україні, советське керівництво повинно було враховувати такі моменти:

1. Наявність в Україні організованого антисоветського збройного спротиву (Українська Повстанська Армія).

2. Вплив тривалої антиколгоспної агітації і збільшення антиколгоспних настроїв серед селянства. До того ж, хоч при німцях колгоспи були збережені, але колгоспники мали в них відносно більшу господарську незалежність, більшу винагороду, і в їхньому розпорядженні залишалося більше врожаю, як за советів.

3. Поширення ідеї державної незалежності України, надто серед молоді, що виховувалася на тезі: «Україна самостійна існувати може лише в союзі (?) з Росією.»

Відновлення і закріплення советського режиму в Україні перевадилося переважно поліційними методами. Застосовувалися вони надзвичайно широко, можна сказати — тотально. Але вони були не єдиними заходами влади. Україна — надміру великий об'єкт, щоб можна було покласти на самі лише поліційно-терористичні заходи, як це сталося з деякими малочисельними народами. Свою ворожість до українського народу советське керівництво мусіло маскувати — знову ж таки через його (українського народу) значний потенціал. Звідси, поряд з поліційними методами, застосовувалися поступки на користь української культури і навіть української державности, з метою розбивати морально-політичну єдність українського народу.

Ще в розпалі боротьби з німцями, на початку 1944 року, Верховна Рада ССРСР ухвалила постанову про зміну конституції ССРСР і конституцій усіх союзних республік у тому напрямку, що

«Кожна союзна республіка має право вступати в безпосередні стосунки з чужоземними державами, укладати з ними угоду та обмінюватися дипломатичними і консульськими представниками. Кожна союзна республіка має свої республіканські військові формації.»⁵⁾

Виступаючи з цього приводу у Верховній Раді, Молотов підкреслював, що це не звичайна реорганізація, а «поставлено питання про нові завдання і права союзних республік» у справі оборони і зовнішніх взаємин, що стало можливим «наслідком їхнього політичного, економічного і культурного зросту».

Ця постанова досі залишається на папері, як і багато конституційних прав народів ССРСР.

1945 року в Уфі вийшов з друку «Нарис історії української літератури», складений групою українських учених. Поза всім іншим цей підручник призначався для підняття патріотичного духу українського народу в боротьбі з німцями, базованого на своєму природньому, а не советському патріотизмі. В підручнику писалося: «Блискучі зразки українського поетичного генія свідчать, що ніколи і ніким не може бути поневолений народ, серед якого вирине така величезна сила... Народ, що породив Шевченка, ніколи не

5. Конституція ССРСР, 1954, стаття 18-а, 18-б.

примириться з рабством і поневоленням. Ніколи, ніколи Україна не буде рабою німецьких катів.»

Під час війни для українських письменників прийшло значне полегшення у виробі тем і художніх образів, вершком якого була поява віршу В. Сосюри «Любись Україну».

Відомий вислів Сталіна «А що я скажу українцям?» на Ялтинській конференції під час усталення західних кордонів України був сказаний не ради красного слівця. Те саме щодо бідкання уряду ССР докола прийняття України до Об'єднаних Націй, навіть у числі фундаторів, при одночасному визнанні України незалежною державою всіма учасниками Сан-Франціської конференції.

Соборність українських земель, вихід України на міжнародню арену — це те, чому Москва була змушена сприяти, бо треба було показувати свою прихильність до державницьких аспірацій українського народу, а тим самим утримувати над ними контроль, щоб не допустити до розросту і, зрештою, вибуху їх.

Наступними заходами совтєського керівництва в цьому напрямку були: допущення окремого українського державного гімну і окремого українського державного прапора. Цікаво відміти, що кольори для прапора були прийняті — червоний і голубий, тобто поєднання кольорів двох прапорів — державного прапора ССР і державного прапора Української Народньої Республіки. Щодо підготовки гімну, то тут показовими стали два моменти. З одного боку, виключна увага зверталася на текст гімну, — він добирався з особливою скрупульозністю. З другого боку, в поданих 112 проєктах знайдено ті чи ті націоналістичні тенденції, що недвозначно вказує на цілковите розуміння напрямку поступки і намагання максимально її використати в тому ж напрямку.

Після закінчення війни і стабілізації совтєського режиму в Україні знову почалися обмеження в культурній діяльності. Багато художніх творів часів війни вилучено з ужитку. Авторів обвинувачено в пропаганді українського буржуазного націоналізму. Під цим же претекстом були вилучені з ужитку «Нариси історії української літератури» і «Історія України», що вийшли в час війни. Почалося переслідування і тих українців, яким не можна було закинути співпрацю з німцями і які ще недавно вважалися цілком надійними.

Сигнал до наступу дав ЦК ВКПб в другій половині 1946 року. Постанову ЦК ВКПб обговорював черговий пленум ЦК

КПБУ в серпні 1946 р. В звітній доповіді Н. Хрущов говорив:

«ЦК КПБУ недооцінив особливої важливості ідеологічної праці... Не організував у пресі широкої критики ворожої буржуазно-націоналістичної ідеології. Наслідком чого в деяких книжках, журналах і газетних статтях, в усних виступах окремих українських істориків і літераторів є ідеологічні хиби, спроби відродити буржуазно-націоналістичні концепції буржуазного історика Грушевського і його «школи». Інститут мови і літератури Академії наук УСРР видав «Нариси історії української літератури», в яких є буржуазно-націоналістичні погляди на історію українського народу і його культуру. Серйозні хиби націоналістичного характеру допущені також у першому томі історії України, що його видав Інститут історії. В творчості деяких советських письменників помічається тенденція уникати найбільш складних сучасних проблем. Дехто з письменників ідеалізує минуле, допускає в своїй творчості хиби націоналістичного характеру».⁶)

В поході проти українського буржуазного націоналізму*) тон задає «Правда». 24. 8. 1946 року вона нападає на український юмористичний журнал «Перець» — за лібералізм і аполітичність. Потім на «Радянську Україну» — за спробу поставити питання про право на помилку. Навіть у вірнопідданському, підлабузницькому творі О. Корнійчука «Богдан Хмельницький» — і там виявилися націоналістичні тенденції.

1951 року «Правда» знайшла ересь у вірші В. Сссюри «Любіть Україну» — після багаторазового перевидання його (написаний і вперше опублікований 1944 року). «Правді» особливо не подобаються такі слова (цитуємо за авторизованим перекладом на російську мову):

6 «Правда», 23. 8. 1946

*) Поняття «український буржуазний націоналізм» советське керівництво трактує досить широко: об'єктивний, чи навіть об'єктивноподібний, виклад української історії, історії літератури, історії мистецтва, навіть археології. Будь-який прояв самобутності в мистецтві, всякий прояв національних особливостей у будь-якій галузі, не кажучи вже про прагнення до своєї державности — все це, за советськими поняттями, прояви «українського буржуазного націоналізму».

Люби Україну, як сонце, як світ,
Як ветер и трави и води...
Люби України простор вековой,
Гордись ты своєю Україною,
Красой ее новою и вечно живою,
И речью ее соловьиной.

«Про яку Україну іде мова, яку Україну оспівує В. Сосюра?» — з обуренням запитує «Правда». І тут же відповідає: «Він оспівує якусь вічну Україну, Україну „взагалі“.»

Показово, що далеко не завжди «Правда» проявляє такий поліційний нюх і таку поліційну заповзятість. Вона, наприклад, зовсім не помічає в російській советській літературі творів на тему «вічної Росії, Росії «взагалі», а вони там є у великому числі. Адже коли йти за «Правдою», то у відомій советській пісні:

«Хороша страна Болгария,
А Россия лучше всех!..»

куди більше можна знайти націоналізму, але «Правда», на диво, виявляється тут короткозорою. Зате про Сосюру пише: «І вже неприховано по-націоналістичному звучать слова поета, грубо викривляючи правду життя —

«Ничто без нее мы, как пыль в поле, дым,
Гонимые вечно ветрами...»7)

Багатьма, навіть чужинецькими спостережниками, помічено в СРСР досить дивне явище. Боротьба проти так званого буржуазного націоналізму провадиться в усіх республіках не однаково. Найбільше занепокоєння советське керівництво почуває від українського націоналізму. Помічено також, що в советській пресі нема термінів «російський буржуазний націоналізм», «російські буржуазні націоналісти», тоді як український, грузинський, білоруський... буржуазний націоналізм вживається як у періодичній пресі, на перших-ліпших зборах, так і в шкільних підручниках цих народів.

Досить характеристичні щодо цього виступи делегатів на всесоюзних з'їздах і конференціях. Виступаючи з приводу першого-ліпшого питання, делегат зобов'язаний (згідно з усталеним: очевидно, зверху, зразком) вилаяти найдошкульнішими висловами своїх «буржуазних націоналістів» і заявити, що його край чи республіка є невід'ємною частиною Советського Союзу. Від цього вільні тільки російські делегати. Вся решта, незалежно від ранги і посади

7. «Правда», 2. 7. 1951

в державному апараті, має наслідувати санкціонований згорі зразок.

Починаючи з відомого тосту Сталіна «За російський народ», в СРСР почалася дослівно вакханалія вивищування всього російського, ледве не поклоніння перед російським народом. Ця кампанія провадилася настільки тотально і грубо, що багато росіян почали задумуватися — в чому справа?

«Які сили штовхають грузина Сталіна... підштовхувати і проштовхувати всюди росіян, російську мову, російську культуру, безперервно доводити і показувати у всіх газетах «старшого брата — великий російський народ?»»⁸)

Тост Сталіна став сигналом до прояву нової русифікаторської гарячки у всіх республіках СРСР і насамперед в Україні. Русифікатори отримали тут майже необмежене поле діяльності, бо спротив українського елемента був зведений до мінімуму тотальним обвинуваченням українців у коляборації з німцями.

Розмах русифікації в Україні бачимо з багатьох офіційних советських джерел. Пошлемося на деякі з них.

1946 року народній комісар освіти УРСР видав новий «Український правопис» зі значним наближенням його до російського правопису. В передмові хоч і говориться про орієнтацію на специфіку української мови, але відразу ж зазначається: «забезпечити єдність з правописами братніх народів Радянського Союзу, особливо — російського, орієнтуючись на останній проект Державної комісії».⁹)

1948 року в Москві видано нормативний «Російсько-Український словник». Досить показова передмова. В ній усі попередні російсько-українські словники проголошено непридатними, в тому числі й словники Академії наук УРСР (1924 року і 1937 року), бо вони, мовляв, «будувалися на антинауковій, явно буржуазно-націоналістичній основі». В цьому нормативному словнику українська мова настільки засмічена русизмами, що його неофіційно називають «російсько-російським словником».

1953 року вийшла «Історія Української ССР», том 1 (до 1917 року). Новий курс історії складено під такою, висловленою в передньому слові, девізою: «Вся історія нашої батьківщини яскраво свідчить про виключно важливу ро-

8. «Посев», 24. 8. 1952

9. «Український правопис», НКО УРСР, Київ 1946, стор. 4.

лю великого російського народу.» Весь курс написано без будь-яких посилань на попередні праці українських істориків, і це збувається втертою фразою, що мовляв, до «революції не було створено наукової історії українського народу». Алеж наукові праці українських істориків були, а крім того, були праці Історичного відділу, а потім Інституту історії Української академії наук советського періоду протягом 36 років. Та всі ці праці, за офіційним трактуванням советського керівництва, — «буржуазно-націоналістичні».

Досить яскраву характеристику цьому підручникові історії України дав відомий советський літератор П. Вершигора в журналі «Октябрь», ч. 4 за 1954 р. Він писав:

«В обтекаемой «Истории Украины» сделана, на наш взгляд, негодная попытка нарисовать историю без истории... Эта книга — яркий пример, недостойный подражания — чиновничье-перестраховочного творчества, не имеющий главного зерна исторического исследования — патриотизма.»

Наскільки «Історія» відповідала офіційному «духові часу» і наскільки розходився з ним П. Вершигора, можна бачити з висновків, які було зробле в зв'язку з опублікуванням вищенаведеної характеристики. Ми не маємо даних щодо стягнення супроти Вершигори, але редакція «Октября» майже повністю була усунена від редагування журналу, разом з головним редактором Ф. Панфьоровим.

Підручник, про який іде мова, важко назвати історією України. Це скорше критика історії України з позицій російської імперської ідеї. Підручник історії України мав би розглядати історію, враховуючи інтереси українського народу. В ньому ж ігноруються інтереси російського народу, а питання розглядаються насамперед з позицій збереження інтересів, російської імперської державности. Кочубея і Іскру виведено як подум'яних українських патріотів: «Пушкін прославил Кочубея, Искру і Палія — синів України, непохитно відданих українському і російському народам».10)

Московська національна політика в Україні набрала таких загострених форм, зокрема по лінії русифікації, що почала викликати обурення не тільки з боку народу, а й, очевидно, з боку деяких республіканських партійних діячів. У всякому разі, для заспокоєння громадської думки

10. «История Украинской ССР», Киев, 1953. стор. 480

ЦК КПСС був змушений відступити від свого традиційного політичного курсу в Україні.

В першій половині червня 1953 року усувається перший секретар ЦК КПУ — Л. Мельніков, і на його місце призначається О. Кириченко. Подія ця знаменна двома моментами. Вперше за все існування советської влади в Україні на першого секретаря ЦК комуністичної партії України призначається українець. Подруге, вперше така особа, як перший секретар ЦК, усувається під закидом викривлення національної політики. В повідомленні РАТАУ про пленум ЦК КПУ, який оформляв зняття Мельнікова і призначення Кириченка, говориться:

«Пленум зняв з посади першого секретаря і вивів із скалу Бюра ЦК КП України тов. Мельнікова Л. Г., як такого, що не забезпечив керівництва, допустив грубі помилки в справі добору кадрів і переведення національної політики партії».11)

Тільки знаючи особливість советської казенної мови, можна здогадуватися, ЩО Приховується за офіційним виразом «грубі помилки», та ще в такому питанні, як національна політика партії. Не менш характеристичне й те, що, крім коротенького повідомлення РАТАУ, в українських республіканських газетах ніяких ширших матеріалів про цей пленум не було опубліковано. Центральна московська преса цю подію взагалі замовчала.

10. 7. 1953 р. опубліковано повідомлення про арешт Л. Берії. Досить близький збіг дат — зміна керівництва в Україні і арешт Берії — дає підставу припускати, що обидві події далеко не ізольовані одна від одної, що вони перебувають якщо не в безпосередньому, то, мабуть, у посередньому зв'язку. Такий захід, як арешт Берії, при досить напруженому стані в Україні, міг бути вагітний несподіванками. Московська центральна преса досить уважно стежила за реакцією в Україні на арешт Берії і матеріяли про це поміщала на видному місці. («Правда» — 11. 7. 53; 12. 7. 53; 15. 7. 53).

Зміна керівництва в Україні 1953 року була далеко не зміною партійних маріонеток. Про це свідчить низка заходів, що мали говорити про прихильність московського уряду до українського народу. Україні була передана Кримська область. Передано керівництво українською важкою промисловістю — металургійною й гірничою. Про це свід-

11. «Правда Украины», 13. 6. 1953

чить також і те, що в кампанії висилання (фактично зси-
лання) людей на цілині землі, що почалася 1954 року, но-
ве керівництво УССР не проявило тієї запопадливости
якої від нього сподівався Кремль. І цьому останньому до-
водилося вдаватися до преси для вислову свого невдово-
лення.

Все ж, не зважаючи на зміну центрального партійного
керівництва, на середніх посадах залишалися ставленики
Мельнікова. Нове керівництво дуже непевно і обережно
входило в курс справ, здавалося, що все йде по-старому.
Свідомством цього є те, що свого вершка, кульмінаційної
точки мельниківські «грубі помилки в... переведенні націо-
нальної політики партії» в Україні досягли 1954 року, тоб-
то майже через рік після зміни партійного керівництва.
Кульмінаційним пунктом цих «помилочок» треба вважати
вихід із друку «Історії української літератури» (Київ,
1954) і «Очерки истории украинской советской литерату-
ры» (Москва, 1954). «Історія...» написана групою українсь-
ких авторів. «Очерки...» написані за участі московського
Інституту світової літератури Академії наук ССРСР. Участь
ця була, як видно, вирішальною, бо наприкінці книжки
стоїть: «Утверждено к печати Институтом мировой литера-
туры им. А. М. Горького.»

Із факту участі російських авторів у складанні «Очер-
ков...» робилась подія великої ваги і українські літератори
змушені були ухвалювати вдячні постанови «за допомогу,
виявлену російськими вченими».12)

Обидва видання — потрясаючий документ безприкладної
апології всього російського: російського народу, російської
літератури, російської історії і навіть російського центра-
лізму. Українська мова, українська література, українська
історія відсунені десь на другий плян, як такі, що вічно на-
слідували російські зразки. Лише в такій ролі вони знахо-
дять позитивну оцінку. Самобутність цих компонентів ук-
раїнського духу таврується як «буржуазний націоналізм».

Д. Чижевський, займаючись досить докладним розглядом
«Історії...», приходить до висновку, що

Ціла ця історія літератури має характер політичного
памфлету, з таким загостренням певних суто політич-
них тез, що цю книгу важко розглядати як твір науко-
вий або педагогічний... Головна мета авторів — ствер-
дити, що українська література завжди залежала від

12. «Вітчизна», № 1, 1954, стор 185

російської, яка, мовляв, була безмежно вища... При уважному читанні книги легко зрозуміти, що автори вимагають від українських письменників «патріотизму» та «націоналізму, але не українського, а російського!.. Коли ми придивимось, якими методами окремі письменники пристосовані до русофільської позиції книги, то побачимо, що ці методи є методами безсвісного фальшування»¹³⁾

«Очерки...» дали самі собі досить повну і чітку характеристику. Будучи нарисами української літератури, вони приймають за основний критерій судження про письменника не художню його майстерність, не вміння поставити і показати художніми засобами розвиток загальнолюдських ідей, а ставлення його (письменника) до... російського народу, до російської культури.

«Друге питання, яке завжди було і лишається проблемним каменем при визначенні політичної позиції того або іншого письменника — це його відношення до російського народу, до російської культури.»¹⁴⁾

Деякий інтерес у цій книзі являє собою перелік тих письменників і тих творів, у яких, за твердженням авторів «Очерков...», допущені націоналістичні тенденції. Список цей не маленький: В. Сосюра, М. Рильський, Л. Первомайський, С. Голованівський, А. Малишко, Т. Масенко, Ю. Смолич, А. Кундзіч, Л. Смілянський, Ю. Яновський, І. Сенченко, А. Копиленко, Л. Юхвид, Ю. Костюк, Г. Плоткін, С. Склярено. Це лише ті, які сьогодні легально працюють. А скільки таких, які за свої твори поплатилися головою чи караються в концентраційних таборах, про яких автори «Очерков...» нічого не згадують, неначе їх і на світі не було?

20. 12. 1954 р. організація українських літераторів в Америці «Слово» надіслала телеграму другому з'їздові письменників ССРСР, в якій просила в'яснити, де поділися в УССР 223 українських письменників? Відповіді, звичайно, не надійшло ніякої.

При такому масовому переслідуванні українських письменників стає зрозумілою відносна нечисленність спілки українських письменників — біля 400 чоловіка, що становить трохи більше 11 % загальної кількості членів спіл-

13. «Український збірник», книж. 3, Мюнхен, 1954, стор. 59-60, 69 і 72

14. «Очерки истории украинской советской литературы», Москва, 1954, стор. 31

ки письменників ССРСР (3 500 чоловіка), 15) тоді як питома вага населення України в ССРСР дорівнює 2,0 %

Письменництво в ССРСР — зайняття далеко не безпечне, а для українських письменників, як видно з вищенаведених цифр небезпечка майже подвійна.

Досить показові, між іншим, назви пасажирських пароплавів і теплоходів, що курсують Дніпром між Києвом і Херсоном. Їх сім: «Іосиф Сталин», «Н. В. Гоголь», «І. І. Шевченко», «А. Н. Радишев», «Н. Г. Чернышевський», «І. С. Тургенев» и «Н. А. Некрасов».16)

1954 року починається посилене загравання кремлівського керівництва з Україною. Пояснюється це кількома причинами. Поперше, зростом спротиву українських мас. А комуністичне керівництво завжди визначалося свідомістю в оцінці морально-політичного стану підвладних йому народів. Воно завжди вміло вчасно послабити тиск на маси (відома ленінська девіза: «Крок назад, два кроки вперед»). Відіграло деяку ролю розпочате 1954 року гучне відзначення 300-річчя Переяславської угоди. Нарешті, взято до уваги й те, що за становищем в Україні досить пильно стежать сателітні держави, небезпідставно вбачаючи в ньому свою майбутність.

12. 1. 1954 року випускаються «Тези про 300-річчя воз'єднання України з Росією». У них повторюється стара ересь про український народ, який, буцімто, завдячує своє фізичне існування російському народові. «Неможливість спасіння українського народу без його об'єднання з великим російським народом».17) Проте на цій тезі вже не акцентується вся увага. Панування над Україною царського періоду вже не «абсолютне добро» (Панкратова), а «реакційна політика жорстокого національно-колоніального гноблення».18) Російська культура хоч і впливає на культуру українську, але й сама не залишається без взаємного впливу.

19. 2. 1954 р. (опубліковано 27. 2. того ж року) Верховна Рада ССРСР затверджує передачу Україні Кримської області, яка доти належала РСФСР. Подія досить значної ваги. Приналежність Кримської області РСФСР була унаочненням того, наскільки Україна перебуває в цупких обіймах

15. «Дніпро», 1956, № 1, стор. 86

16. «Днепр», путеводитель, Москва, 1954, стор. 130

17. «Тезисы о 300-лет. воссоединении с Россией» (1654-1954 гг.), Госполитиздат, 1954, стор. 8

18. Там же, стор. 13

РСФСР. Умотивування передачі хоч цілком логічне, але для передаючої сторони виглядає дивно. В постанові Верховної Ради ССРСР воно зформульоване так:

«Ураховуючи спільність економіки, територіальну близькість і тісні господарські й культурні зв'язки між Кримською областю і Українською ССР...»^{19.})

Виникає законне питання: чому ж тоді до цього часу Кримська область трималася в складі РСФСР?

При обміні промовами з приводу передачі Криму в президії Верховної Ради ССРСР Д. Коротченко вважав за потрібне спеціально підкреслити довір'я «російського народу до українського народу»^{20.}) Виходить, що перед тим такого довір'я не було?

1954 року урядові УССР дозволяється організувати в своєму складі міністерства чорної і гірничої промисловости. Але захід цей скорше господарський, ніж політичний. Це підкреслено і територіальним розташуванням цих міністерств — не в Києві, а поблизу виробничих об'єктів (у Дніпропетрівському і Сталіному, тоді як усі союзні міністерства перебувають у Москві. Крім того, згідно з даними, навіть офіційними даними, уряд УССР ще далеко не є господарем у своїй металургійній і гірничій промисловості. Там усе ще господарюють загальносоюзні міністерства. Все ж потенційно цей захід іде в фарватері української державности.

Починаючи з 1955 року, можна говорити про деякі зміни в галузі русифікації. З'явилися факти легального спротиву русифікації. На з'їзді молодих письменників заговорили про «непотрібні русизми»,²¹) тоді як до того в українській мові вони користувалися повною свободою вживання, а про легальний спротив цьому не можна було і мріяти. Все ж русифікатори ще міцно утримують свої позиції. Наведемо деякі факти.

Харківський академічний театр опери і балету ім. М. Лисенка, перший національний оперний театр, відмічав торік своє 30-річчя. Ювілейна декада розпочалася оперою... Глінки «Івана Сусанін» (перейменована опера Глінки — «Життя за царя»²².)

Видання літератури українською мовою лімітуються уря-

19. «Правда Украины», 27. 2. 1954

20. Там же

21. «Літературна газета», 1. 12. 1955

22. Радио Москва, 15. 12. 1955

довими розпорядженнями і виходять виключно незначними тиражами. За свідченням В. Козаченка в «Літературній газеті» (13. 10. 55):

«Рішенням українського уряду ясно і чітко установлений розмір тиражів першої книжки на Україні. Тиражі встановлені такі: для поезії — 8 тис. примірників, для прози — 15 тис. примірників».23)

Тиражі на вісім і п'ятнадцять тисяч примірників це, звичайно, не велика кількість, коли врахувати, що Україна має 74 тисячі бібліотек, з яких половина працює для масового читача.

Але, всупереч постанові українського уряду, говориться в тій же статті, міністерство культури ССРСР видає свої правила, якими українські видання ще більше обмежуються. А що в обласних книготоргах, у бібліотечних центрах і досі сидять хрущовсько-мельниківські кадри, то вони чинять усякі перешкоди, щоб і ті невеличкі тиражі лишалися нереалізованими. В Козаченко наводить кілька таких прикладів. Ось один із них:

«Чернігівський книготорг войовничо не пропускає на територію своєї області цілий ряд нових книг відомих українських поетів».24)

Що таке добровільно-примусовий асортимент у Союзному Союзі, загальновідомо. За цим принципом книготорги поповнюють бібліотеки книжками централізованим порядком. За цим принципом бібліотеки, що є основними споживачами художньої літератури в ССРСР, обслуговують своїх читачів і тільки тому в українських видавництвах можливі видання в таких невідповідних розмірах:

1. Українською мовою — Іван Ле, «Роман міжгір'я», наклад 15 000; Петро Воронько, «Вибране», наклад 8 000; Т. Г. Шевченко, «Драматичні твори», наклад 50 000.

2. Російською мовою — А. С. Новіков-Прібой, «Подводники», наклад 250 000; А. П. Чехов, «Юмористические рассказы», наклад 90 000.

Навіть таку почитану книгу в Україні, як «Кобзар» Т. Шевченка (Київ. 1954), видано накладом тільки 30 000 примірників.

Не можна сказати, що українські письменники взагалі дискримінуються. Ті з них, які не перебувають під заборо-

23. «Літературна газета», 13. 10. 1955

24. «Літературна газета», 3. 11. 1955, 20. 10. 1955

ною, в російських перекладах видаються вилучезними накладками. Так, О. Гончар — «Избранное» виданий накладом 150 тис. примірників. А крім того, у видавництвах РСФСР вони виходять окремо. Дискримінується українська мова. Тому масовий читач в Україні примушений читати українських письменників — російською мовою. О. Корнійчук на XIX з'їзді КПУ скаржився:

«Коли приїздиш у Польщу, Чехо-Словаччину, там завжди питають, чому в магазинах радянської книги в Варшаві і Празі вони не можуть купити книг українською мовою. Там нас перекладають з російської мови. А ви знаєте, товариші, що означає переклад з перекладу.» 25)

В більшості вузів і в значній частині середніх шкіл в Україні викладава мова — мова російська. Із загального числа студентів вузів (275 тис. чоловіка)1954) 213 тис., або 77,5% це студенти вузів так званого загальносоюзного підпорядкування.26) При вступі до цих навчальних закладів знання української мови не вимагається, а зменшення екзаменаційних вимог це збільшення бажаючих поступити в вузи. Але і в решті навчальних закладів України, де при вступі вимагається знання української мови, це ще не означає, що там провадяться виклади повністю українською мовою.

Коли звільнили Мельнікова і призначили Кириченка, «Радянська Україна» писала:

«Важливий обов'язок керівників вузів, партійних організацій — рішуче покінчити з недооцінкою української мови у вузах, налагодити викладання українською мовою».27)

Але досягнень у цій галузі покищо небагато.

Досить яскравими документами 1954 року були: повість В. Некрасова «В рідному місті» і п'єса О. Корнійчука «Крила». В. Некрасов ставить питання про реабілітацію населення, що залишалось на теренах, зайнятих німцями. Наскільки це питання було актуальним ще 1954 року, майже через десять років після закінчення (переможного) війни, показує виключний успіх книги. Майже мільйоновий наклад розкуплено за два тижні. Очевидно, слова Д. Коротченка (під час передачі Кримської області) про довір'я

25. «Радянська Україна», 23. 1. 1956

26. «Радянська Україна», 17. 6. 1954

27. «Радянська Україна», 28. 6. 1953

«російського народу» мали глибокий зміст і були цілком актуальними. Тільки треба було говорити не про російський народ, а про довір'я кремлівського керівництва, якраз воно дискримінує український народ і не має до нього довір'я.

В п'єсі О. Корнійчука заторкнено такі питання, торкатися яких до того було небезпечно. Питання про особисте господарство колгоспника, зменшення норм достав, відповідальність МТС за урожай, низька винагорода за працю в колгоспах (що вимірюється грамами на трудовень), поліційне переслідування за одне необережне слово і т. д.

П'єса мала великий успіх. Можна було подумати, що Корнійчук справді виявив хоробрість, ставлячи на повний голос злободенні і наболілі питання, які доти були під повною негласною забороною. Незабаром це непорозуміння з'ясував сам Корнійчук. Виступ на з'їзді українських письменників у жовтні 1954 року Корнійчук почав у звичному для нього стилі подлабузництва. Він дякував партії, що тільки вона своєю постановою вересневого пленуму ЦК КПСС надхнула його написати «Крила». Для учасників зїзду, які з цікавістю чекали виступу Корнійчука, стало цілком ясно, що сам то він «безкрилий».

Є всі підстави припускати, що «Крила» написано за спеціальним партійним замовленням, що корнійчук був лише виконавцем волі партії, хоч треба визнати, що виконавець він талановитий.

Багато питань, заторкнутих у п'єсі, дослівно бриніли в повітрі, хоч голосно ще не вимовлялися. Для партії важливо було: якщо вони вже мають вийти на поверхню, то щоб вони вийшли під її контролем. А це мало витворювати враження, що партія цими питаннями займається, а тим самим і відповідно перебудовується. Таке політичне призначення п'єси Корнійчука.

Але згадані питання були не єдиними. Постало багато нових питань, — до того ж стільки, що партія не могла зберегти над ними контроль. Приміром, як бути з підручниками «Історії Української ССР», «історії української літератури», а передусім із таким ганебним документом, як «Нариси історії української радянської літератури»?

«Нариси» піддавалися широкому обговоренню двічі. В листопаді 1953 року обговорювався рукопис «Нарисів» на спеціальній нараді Інституту літератури ім. Т. Шевченка. В нараді брали участь літератори і критики. «Учасники на-

ради однозгідно відмітили велику допомогу, подану російськими літературознавцями».²⁸) (Маючи на увазі пристосування «Нарисів» до великоросійських імперських концепцій).

В січні 1955 року, за ініціативою того ж Інституту, була скликана в Києві друга, значно ширша нарада викладачів вузів, літературознавців, критиків і письменників. Хоч і знов говорилося про «дружню допомогу російських літературознавців»²⁹) і визнавалося, що книжка «подає загалом вірну картину, висвітлюючи керівну роль партії в розвитку літератури благотворний вплив братньої російської літератури», проте на цій нараді відмічалися великі недоліки підручника, при чому такі, про розкриття яких раніше не можна було й мріяти. Наприклад. У «Нарисах» «не розкриті національні риси української літератури». Не вірна періодизація, що припасована до періодизації історії комуністичної партії (до того ще й російської), «недостатнє наświetлення в книзі народності нашої літератури». Коли один із учасників наради намагався твердити, що в «Нарисах» слідне «применшення впливу російської літератури на творчість українських радянських письменників» (якись, очевидно, приставлений до українських літераторів політрук — Г. Овчаров), то це викликало рішуче заперечення учасників наради. (Теж нова риса, бо перед тим про такі заперечення не можна було й думати, бо це було б найбільшим проявом «українського буржуазного націоналізму»). Провідна думка наради: «Нариси» «треба доробити й перевидати».³⁰)

В «Нарисах» знайдено й такі недоліки, як:

«Відсутність ґрунтовних теоретичних узагалень... Значну роботу потрібно було здійснити по редагуванню мови і стилю книги...»³¹)

За повідомленням „Літературної газети“,³²) „Нариси“ виїшли тепер під назвою «Історія української літератури», том 2-й, як колективна праця співробітників Інституту літератури ім. Т. Шевченка АН УРСР. Про те, що в складан-

28. «Вітчизна», 1954, № 1, стор. 185

29. «Літературна газета», 3. 3. 1955

30. Там же

31. «Літературна газета», 24. 2. 1955

32. «Літературна газета», 19. 1. 1956

ні підручника брали участь співробітники Інституту ім. Горького в Москві, нічого не згадується.

Підкінець про «Історію України» заговорила Москва. Не ухвалюючи офіційної постанови в цьому питанні (як то було про український буржуазний націоналізм), тим часом зроблено спробу створити враження ліквідації «імперського» періоду історіософічної політики Москви, що перевадила з 1939 року.

Як відомо, советська історіографія мала три періоди. Перший період — коли російські імперські завоювання розглядалися як «абсолютне зло» (школа М. Покровського). Другий — коли ці завоювання були проголошені як «менше зло». І третій період — коли їх наказано було вважати «абсолютним добром».

Офіціоз АН ССРСР «Вопросы истории», ч. 7 за 1955 рік, надрукував передовицю «За глубокое изучение истории украинского народа», в якій багато питань ставляться цілком по-новому. Зокрема реабілітуються деякі українські історики — М. Костомаров, М. Максимович, В. Антонович, О. Лазаревський, Д. Багалій, О. Єфименко. Признається, що в підготовленій до друку історії України, макет якої роками обговорювався і перероблявся, щоб надати йому більш «обтікаєму» форму, — в цій історії є все, крім історії України.

«Автори макету другого тому «Історії України» настільки скоротили матеріал з історії самої України, що конкретна своєрідність розвитку українського народу майже зовсім затерлася».33)

Матеріали XX з'їзду КПСС вказують на наступний новий зворот у внутрішній національній політиці ССРСР. З цього погляду особливо цікавим був виступ А. Панкратової — жінки, яка зробила кар'єру на інтуїтивному відгадуванні напрямку кожночасного звороту кремлівського керівництва. Між іншим, вона визнає, що

«У наших підручниках і книгах з історії окремих народів майже не приділяється уваги викриванню національно-колоніального гніту царського самодержавства».34)

Про розміри і деталі звороту в національній політиці КПСС говорити покищо рано. Можна лише констатувати обережний відхід насадженого Сталіном російського на-

33. «Вопросы истории», 1955, № 7, стор. 8

34. «Правда», 22. 2. 1956

ціоналізму (вірніш, від сталінських метод), що позначився уже перед з'їздом і ясно перевадився на з'їзді КПСС.

Не цілком виразний характер створеного під керівництвом Хрущова Бюро для комуністів РСФСР. Можливо, що це відхід від ототожнювання всього російського з усесоюзним, в т. ч. і російського народу з советським народом. Адже досі були: ЦК КПСС і ЦК КП окремих республік, але не було ЦК КП РСФСР; Академія наук ССРСР і Академії наук окремих республік, але не було АН РСФСР; були підручники історії ССРСР і підручники історії окремих народів ССРСР, але не було підручника історії Росії і т. д.

Всі ці зміни в ССРСР і зокрема в Україні не прийшли самі, і вони не були подачкою влади. Вони з'явилися наслідком невпинної боротьби народніх мас.

Як не намагаються совети приховати наявність спротиву народу, це їм не завжди щастить. Хоч не повно, часто з великим запізненням, але відомості про боротьбу народів ССРСР проникають у вільний світ. За сотанні роки дійшли вістки і про організовані масові антирежимні виступи. Наприклад, у концентраційних таборах, де їх найменше могло чекати советське керівництво. В советських радіопересиланнях промайнуло повідомлення з Сум (у липні м. р.) про якісь «безпорядки» в Сумській області, за які були притягнені до карної відповідальности робітники місцевого МВД. Багатозначним є недавній заклик до тих українських партизанів, які все ще перебувають у лісах і провадять збройну боротьбу, переданий радіом-Рівне.35).

Сановище в Україні дуже складне. Воно заслуговує пильної уваги і глибокого вивчення. Адже треба не забувати, що 40-мільйоновий народ ніколи не примириться з національною дискримінацією.

Теза, що всі народи в ССРСР поневолені, безперечно, вірна. Навіть народ російський у часи його найбільшого захвалявання як «старшого брата», не міг вільно розвиватися на своїй природній національній основі і терпів пригнічення.

Але з цієї вірної тези часто робляться невірні висновки. Загальновідомо, що советський режим базує своє панування на відомому макіявеллівському принципі «розділяй і пануй». А при такому становищі не може бути однакового тиску на всіх, тим то не може бути рівности ні в реакції, ні в терпінні. Для прикладу, можна було б послатися на темпи колективізації в 30-х роках. Якби тоді тиск на селянство

був такий, як в Україні, на Дону і Кубані, — то або колективізація зазнала б фіяска, або советська влада була б ліквідована.

В Україні національні меншини користуються повним задоволенням своїх національно-культурних потреб (звичайно, в межах советських можливостей). Видатки на це йдуть за рахунок українського республіканського бюджету. Національним меншинам в Україні надана можливість користуватися своїми школами, пресою, театрами. В районах компактного скупчення їх — село, район — урядування пероводиться мовою даної меншини. Проте українці за кордонами УССР, — а там їх до 10-х чи й більше мільйонів, — нічого подібного не мають. Навіть там, де вони займають суцільні великі терени (на Кубані, в Курській, Білгородській і Воронізькій областях), або де вони репрезентовані багатьма тисячами (Москва, Ленінград, а тепер і багато міст Сибіру).

Як показують історичні приклади, терор може діяти лише в певні обмежені відтинки часу, особливо коли він застосовується супроти всього народу. Український народ не стерпить обмежень у своєму культурному розвитку. А вони неминучі при намаганні советського керівництва створити «советську націю». Адже «советську націю» вони намагаються створити на основі російської культури, російської мови, російських історичних традицій. При цьому вони намагаються запевнити російський народ, що творення «советської нації» йому нічим не загрожує. Сталін з приводу цього заявивляв:

«Не вірно було б думати, що наслідком схрещування, скажімо, двох мов створюється нова, третя мова. При схрещуванні одна мова зберігає свою граматичну будову, зберігає свій основний фонд словника і продовжує свій розвиток за внутрішніми законами свого розвитку, а друга мова втрачає поступово свою якість і поступово відмирає».³⁶⁾

А щоб не було ніякої недоговорености, Сталін далі підкреслює, що російська мова «виходила завжди переможцем».³⁷ Само собою зрозуміло, чим загрожує створення «советської нації» для української мови, літератури, історії. Про-

35. Радіо-Рівне, 11. 11. 1956

36. И. Сталин, «Марксизм и вопросы языкознания», 1952, Госполитиздат, стор. 29

37. Там же, стор 30

стається російська мова, вся решта мов, і передусім мови слов'янські, призначені на відмірання, на засвоєння російської мови. Звідси і нагінка на українську мову, літературу, історію. Звідси і всі перепони, які ставляться на шляху їхнього розвитку.

Хоч Україна володіє великими науковими кадрами, досі в Україні наукова література українською мовою виходить в обмеженій кількості. Підручники з технічних дисциплін, різні довідники, словники для вивчення чужих мов видаються майже виключно російською мовою. «Російською мовою видавалося також більшість підручників для вищої школи, особливо з спеціальних дисциплін», — признається передовиця «Радянської України». Немає не тільки спеціальних енциклопедій українською мовою, — немає навіть загальної енциклопедії, навіть невеличкого розміру. Спробу українських учених у 30- роках розпочати видання енциклопедії типу російської «Вольшой советской енциклопедии» (був підготований перший том), ліквідовано советськими поліційними чинниками, а ініціатори поплатилися за це життям. Не зважаючи на відносно вільне вживання української мови, розвиток її штучно гальмується. До цього часу гальмується видання «Словника української мови» (типу російського «Толкового словаря»), працю над яким розпочато ще в 20-х роках. Орфографічні словники видаються в обмеженій кількості, що далеко не покриває запотребувань. Правопис безперервно переробляється, словниковий склад мови штучно (директивними заходами) міняється. Видання українською мовою лімітуються і занадто занижені. Визначі наукові праці (поза гуманітарними науками) не можуть бути видані без того, щоб вони одночасно не були надруковані російською мовою. До того ж, видаючи ці праці російською мовою, на них часто не зазначають, що це переклад з української мови. Коли ж що перекладається з російської мови на українську, — навіть стандартні підручники для народніх і середніх шкіл! — то позначення, що це переклад з російської мови, обов'язкове.

Українське красне письменство зазнає значних обмежень. Україна, як така, або в советській термінології — Україна «взагалі», не може бути предметом позитивного художнього зображення, а тільки як «советська Україна і як невід'ємна частина Советського Союзу». Літературне навітлення тем з української історії можливе лише в одному випадку, а саме: коли в них доводиться прагнен-

ня українського народу до воз'єднання з народом російським. Позитивними особами в українській історії визнаються лише ті, яким можна приписати, що вони виступали за воз'єднання України з Росією.

В умовах відносної свободи віровизнання в ССРСР (далеко не однакової для окремих вірувань) Українська Автокефальна Православна Церква заборонена і переслідується нарівні з «українським буржуазним націоналізмом». А Українська Греко-Католицька Церква насильно приєднана до московського Патріархату.

Хоч у конституції ССРСР і говориться: «За кожною союзною республікою зберігається право вільного виходу з ССРСР»³⁸) і хоч це саме повторює конституція УССР: «Українська Радянська Соціалістична Республіка зберігає за собою право виходу з Союзу Радянських Соціалістичних Республік»,³⁹) але будь-який натяк у цьому напрямку таврується як «український буржуазний націоналізм» і переслідується карним законодавством.

Теза «Україна — невід'ємна частина територіальної цілості ССРСР» підперта всією могутністю советської державної влади. В цьому напрямку працює величезний пропагандивний апарат. Цьому примушено служити мистецтво (література, поезія, кіно, музика, красне письменство), над цим працюють багато вчених — і все це під охороною і впливом поліційних чинників.

Очевино, що сили, які протистоять цьому тотальному тискові советського режиму, не маленькі. Адже жертви українського спротиву нараховують мільйони, і все ж советське керівництво примушене визнати, що

«Навіть тепер, коли націоналістичні теорії і їх носії уже розгромлені, вплив націоналістичної романтики, її традиційних улюблених образів іноді почувається в окремих творах письменників.»⁴⁰)

Силу спротиву українського народу советське керівництво намагається паралізувати, а то й використати в своїх цілях. Воно навіть говорить про вільну Україну, посилаючись при цьому на вислів Леніна, який говорив:

«При спільній дії пролетарів великоросійських і ук-

38. Конституція ССРСР, Москва, 1954, стаття 17

39. Конституція УССР, Київ, 1954, стаття 14

40. «Черки...», стор. 22

раїнських вільна Україна можлива, без такої єдності про неї не може бути й мови».⁴¹⁾

Розгортаючи цю лєнінську настанову, советське керівництво твердить, що Україна, як державний організм, може існувати лише в системі советських республік. Тільки тут вона, мовляв, має своїх друзів. Другої сили, яка підтримувала б державні прагнення українського народу нема в усьому світі.

«Тільки дякуючи советській владі, дякуючи політиці комуністичної партії, український народ зміг здійснити національне відродження, об'єднати всі українські землі в єдиній українській державі».⁴²⁾

Важко, звичайно, передбачити, як розгортатимуться події в ССРСР і зокрема в Україні. Дотепер советському керівництву не пощастило запевнити український народ, що він у системі ССРСР володіє всіма атрибутами вільного народу. Про це свідить те, що совети змушені йти на щораз нові й нові поступки. Характер цих поступок позазує, в якому напрямку діє спротив українських народніх мас. Які будуть дальші поступки — невідомо, але вони, безперечно, будуть.

Україна досі була і залишається далі найслабкішою ланкою в системі ССРСР, і нама підстав чекати, що це становище ближчого часу може змінитися.

41. Ленин В., Сочинения, т-20, стор. 14

42. «Історія української літератури», Київ, 1954, стор. 8

Безперспективність і перспектива

У другій частині книги «Підстави нашого відродження» проф. Іс. П. Мазепа слушно зауважує, що причини нашої бездержавности треба шукати не в політичній ідеології, а насамперед в особливостях історичного розвитку нашого народу.

Зовсім під іншою настановою проминули тридцять років української суспільно-політичної думки на західних провінціях України, зокрема в Галичині, та в еміграції. Володарі дум на тих теренах і в ті часи — В'ячеслав Липинський та Дмитро Донцов — стояли в своїх поглядах на тому, що за головну причину нашої бездержавности вважали «нашу вроджену нездібність до власного державного будівництва». Липинський вирішального значення надає «неумінню українських людей зорганізувати свою власну владу». Донцов ще більше впадає в психологізацію виразно реального своїм характером питання і бачить «лише одушевляючий дух, який живе в правлячій касті» — як вирішальний чинник утворення нашої державности.

Погляди обох хибні, а життя показало — що й шкідливі. Не «уміння», «хотіння», «одушевляючий дух» та ще й приналежність тільки вибраній касті складають основу людського суспільного буття, того буття, яке укладає себе в форму, ім'я якій держава. Проф. І. Мазепа слушно вказує, що помилка і Липинського і Донцова виявилася в тому, що вони при оцінці причин «нашої бездержавности» брали наслідки за саму причину.

Ідеї, ідеологія, отой «одушевляючий дух», як також і досвід практичний і історичний, оте «уміння», «хотіння», і додамо від себе — для комплексу — матеріальні засоби практичні й історичні — мають колосальне значення в будованні держави народу, поневоленого, позбавленого суверен-

ного державного життя. Усе це ні ігнорувати, ні недоцінювати неможна, як неможна й абсолютизувати, доводити до фетишу. Але про значення поражених вище речей і категорій можна говорити лише в тому сенсі — яке мають вони відношення до «причин нашої бездержавности» — якщо БРАТИ їх при конкретних історичних обставинах: коли вони творили собою ті «причини», як функцію. У Липинського, як і в Донцова, поставлені на карб нашої бездержавности «причини» — це тільки абстрактні образи, що існують і діють самі по собі — з волі їх авторів — без берегів у часі і без ґрунту в просторі. Сказати коротко твердження обох авторів — неісторичні, вони психологічні. Такий перевернений підхід до дійсности (коли наслідки взято за причину, похідне за основу) продук ований у них їхніми ідеологічними настановами та особистими переконаннями. Це тільки ідеї, які виявляються досить помилковими, а тому й шкідливими у боротьбі за нашу державність: відвертають визвольну енергію нашу від реального прикладання її.

Політика не мислима поза людським середовищем. Середовище укладається на ґрунті своєї господарчої діяльности, з чого виростають усі інші категорії суспільних відносин. Суспільні відносини творять реальну основу історичного розвитку. У вивченні цих основ і слід шукати «причин» нашої бездержавности.

М. Грушевський указав, якимось, що «інтереси трудового народу — це найвищий закон усякої громадської організації». «Народ з його ідеалами й змаганнями, з своєю боротьбою, успіхом і помилками — є єдиний герой історії. Зрозуміти його стан економічний, культурний, духовий, його пригоди, його бажання й ідеали — це мета нашої історії.» Так коротко висловлено ідеологію української демократії. У другій частині книги проф. Мазепа вказує на початки демократичних ідей у далекій давнині українській — від народнього віча за княжих часів, через литовсько-польські часи з «засадами самоуправління людности, панування інституту приватної власности і т. д.» Ці ідеї стають нашою національною традицією, що вперше могутньо розвивається в козацько-селянській демократичній революції за Хмельницького. Україна не знає абсолютиського чи династичного монархічного державного правління навіть за гетьманщини. Характерно, що в конституції, ухваленій козаками на еміграції при виборах Орлика гетьманом (1710 р.) декларовано, що гетьман не може правити за прикладом московських царів — «так хочу, так повеліваю». Гетьман пови-

нен радитися з генеральною радою і тричі на рік збирати сойм із полкових і сотенних старшин та делегатів і послів від запорізького війська. Це формула, якою висловлено було характер соціальної природи суспільного і політичного ладу, що в Україні склався та став запереченням чужого (московського) монархічного ладу.

Коли епігони монархізму на еміграції переконують самі себе про спасіння України у відновленні монархічної форми держави — це виглядає на потіху, за якою в парі йде не менш відстале «хотіння» реставрації поміщицько-землевласницького ладу. Землевласництво (не землеробство, бо останнє — це щось інше від першого) неможливе в Україні через свій протинародній характер. На еміграції трапляються також спроби пропагувати проблему «протилежності між містом і селом», спроби культивувати специфічне антиміське «мужиківство». По суті маємо тут до діла лише з штучним пропагуванням старої (може ще народницької) ворожнечі між містом і селом, якої в природі не існує, як і не існувало. Це спроби спекуляції на «мужицькій» темноті й тупості, намагання законсервувати пережитки «мужицтва» і за допомогою цього витворити щілину, в яку б таки тягло присмаком внутрішньої соціальної ворожнечі й розкладу (на чому спекулювала радянщина) серед частини нашої суспільності на еміграції.

Жодних непримиримих, ворожих протилежностей між містом і селом в Україні не існувало. (Могла існувати соціальна демагогія і спекуляція на визисковій села. Але це походило не від природи міста чи села, а від інших багатьох причин і чинників.)

Незалежне чи ще яке: «вільне», «суверенне» село неможливе в природі, коли існують розвинені господарські відносини. Уява такого села є фікцією навіть тоді, коли село «само на себе працювало» — за натурального господарювання на селі. Розвиток промислового, особливо сучасного індустріального, міста привів до розвитку села. Народилося село — не споживач своєї власної продукції, а село виробник, село продуцент на ринок. Звідси приходить на світ село, яке може ставати у рівні чи рівнозначні відносини з містом. Це по суті є оте справжнє село, властиве село, з появою якого можна говорити про село, як таке. Досі села — економічного, соціального рівнозначника містові не існувало. Воно народилося завдяки містові з його широким і динамічним ринком промисловим і споживчим. У цьому селі народився і новий тип селянина, тип селянина-виробника,

якому властива не кількість земельних маєностей, а спеціалізація на виробництві сільськогосподарської продукції. Тут інтенсивність прикладання праці, основу господарства, а не маєтковий стан, чи успадковані посілості.

Село й місто не є тотожними, але й не заперечують, не виключають себе взаємно. Вони одне другого доповнюють. Місто й село при сучасному розвитку виробництва й обміну скорше вступають у ролі двох відмінних елементів (що взаємно себе доповнюють) одного економічного комплексу господарського життя нації. Розвинене місто вимагає розвиненого села, і таке село у розвинених націй приходить на світ, прийшло. Приходить на світ і в Україні. Ось чому і «гетьманство землевласництво» і протиміське «мужиківство» — це лише старечі хотіння своєрідних «моги́канів» на еміграції, якщо не глупота.

Проф. І. Мазепа робить такий висновок розгляду ідеології монархізму і націоналізму: «Тільки вільний та всебічний розвиток нашого народу може повернути йому нормальну («органічну») будову. Без цього ніякі абстрактні, фантастичні теорії про відродження українського консерватизму і под. нам не допоможуть. Наше суспільство має поволі розвинутиися в повну націю, з усіма тими верствами, що характеризують модерну націю.» В нашу добу, говорить він, «держава під впливом новачасного економічного розвитку перестає бути виключно династичною установою з становим та клясовим забарвленням». Ідеологія монархізму чи націоналізму ведуть автоматично до встановлення диктаторської клясової форми державного правління. До цього завжди прагнуть кляси, що віджили, або ще й не жили — здеклясовані угруповання — прагнуть диктатури, щоб захопити владу над клясами продуцентів. «Через це, — пише проф. І. Мазепа, — кожна диктатура, з одного боку, намагається, за допомогою легенди, міту та інших подібних способів, розпалювати в народі «ірраціональне» хотіння та почування, а з другого — всіма силами провадити боротьбу з ідеями й поглядами, з якими зв'язаний розумний підхід до справи і значить можливість критики існуючих відносин в суспільстві й зокрема в монополюючій партії». Всяка диктатура потребує лише одного, сліпого послуху безкритичної юрби. Коли дійсність вимагає мобілізації всіх національних сил для визвольної акції — методи диктатури і її ідеологічні настанови безсилі для цього: за нове рабство народ ніколи не буде боротися.

Сучасний історик і публіцист Борис Крупницький в стат-

ті «Українське питання в світлі сучасних європейських ідей» («УВ», ч. 89-241) пише: «Треба раз уже зрозуміти, що національна еліта ніколи не виграє національною лінією, коли не буде мати за собою маси, не демагогією, а творчою, позитивною працею, а маса ніколи не матиме соціальних домагань, коли залишиться сама, бо вона тоді неминуче попадає в руки соціальних демагогів, при тім чужих». Це не публіцистичний вислів, а правда життя.

Так сталося в час української національної визвольної революції 1917—1921 рр. Провідні політичні кола не витримали конкуренції з большевицькою демагогією соціальних обіцянок, і маси у значній мірі, зокрема робітництво, стали здобутком ворожих українській визвольній революції сил: «чужих соціальних демагогів». Коли ворог був розпізнаний, встає новим зрушенням революційне визволення — приходить велика доба революційного національного ренесансу 20-их років. Але визвольна ситуація була втрачена, большевицька демагогія соціальна встигла замінити обіцянки на поліційні засоби терору над українськими революційними масами, демагогія обернулася в окупацію. Другий злет української визвольної революції був скоро, в тяжкій сутичці, задушений.

Це повчальна історія. Щоб вона не пропала марно, щоб її не затоптано в болото негачії, її треба зберегти у свідомості українських мас, щоб ця наука стала здобутком історичного досвіду для нових революційних поколінь.

Чи не найбільша заслуга проф. І. Мазепи полягає в тому, що він у своїй книзі відстояв українську демократію від поругання її демагогами. Він подав не тільки свіже й вичерпне вияснення демократії, відшукав традиції української демократії в нашій історії, але й з'ясував причини тимчасової кризи демократії в період між двома війнами.

За цим у професора І. Мазепи приходить може найголовніше для нашого часу, коли мати на увазі, що наша сучасність (на еміграції), поруч з національними демагогами, не позбавлена й демагогів соціальних. Професор звертає увагу на те, що «наївно було б думати, що ми на Україні можемо завести демократичний лад лише тим способом, що до існуючого там удержавленого господарства ДОДАМО (підкр. мое — П. М.) політичну свободу.» Наші соціальні демагоги (не згірше монархістичних — живуть і потішаються надією на те, що їм вдається обвінчати навколо пальця народні маси) сподіваються — що їм удасться лише одним протибольшевицьким наставленням здобути на

свій бік маси і замінити лише одну урядуючу кліку на іншу — їхню, «кращу» для народу. Не краще виглядає справа у цьому відношенні і в національних демагогів, вони також розраховують одним заклинанням большевизму здобути «мандат мас», «легітимацію краю» і... «патент на ведення визвольної боротьби», чи ще як там у них у якімсь відламі це формулюється.

І це не випадково, що обидва осередки демагогії — соціальної і національної — проблему большевизму зводять до проблеми моральної, етичної, чи світоглядової, ідеологічної. Для теперішнього «вільного західного» світу, серед якого живемо й до сумління якого апелюємо, дійсним відкриттям буде «відкриття» того, що большевизм сьогодні є проблемою російського імперіялізму! Номенклатура про російський імперіялізм сьогодні в широкому вжитку в усіх, хто на страшилиці большевизму будує свою політику. Про сутність же російського імперіялізму «вільний західний» світ не хоче й не може чути, затуляє вуха, відвертає очі від фактів. Не хоче слухати й бачити, коли на це вказують йому. А це з тієї причини, що він сам, цей світ, хворий на імперіялістичну недугу. Він не може у відношенні до большевизму зайняти позицію боротьби проти російського імперіялізму й визволення поневолених ним народів і країн бо треба б було означити виразно об'єкти експансії російського імперіялізму — завойовані й анектовані, обернені в колонії країни й землі народів. А це зворотньо вело б до признання тих земель і країв за народами, після чого вони перестали б бути білими плямами на карті світу, куди вільно було б нести, скажімо замість большевицького варварства «західну цивілізацію». Криза західного світу, що охоче послуговується етикеткою «вільного» — не в тому, що він (як то здається) не усвідомлює небезпеку большевизму і советської агресії, а в тому що він не спроможеться подолати в собі старечої недуги: пережитків імперіялізму. Тому, наприклад Франція іде на те, щоб поділитися з большевизмом своїми колоніями, але ніяк не спроможеться дати їм волю, щоб цілістю їх протиставити тому ж большевизмові. Тому Франція сьогодні неспроможна стати по стороні волі, вільного світу (без лапок). І власне ця її особливість сьогодні найбільше сприяє відбудові німецького мілітаризму, відродженню культу реваншу в Німеччині. Але Франція, зрозуміло, не виняток, це лише яскравий приклад. Ось чому у відношенні до большевизму користується пра-

вом громадянства «демагогія» і цю демагогію приємно слухати світові й від нас. Хоча природа димагогії тут в одних і в других не та сама.

«Політичну свободу, — говорить проф. І. Мазепа, — можемо забезпечити на Україні при умові, що наша господарська система буде основана на різноманітності форм господарського життя.» Про політичну свободу нашого народу «вільний світ» слухати не хоче.

Революційна українська демократія заперечує сервілістичний підхід до проблеми визволення України, заперечує зведення цієї проблеми до угодовства з тими, хто нас «визнає» чи не «визнає». (Це «визнання» практично закінчується на визнаванні даного середовища якимось агентурним бюро і «субсидіями» на партійну роботу.) Ідеї української революційної демократії стали всенародними, національними. Сучасна Україна, ота воююча, не поборена, від перших хоробрих у добу ренесансу 20-их років і до сьогодні не капітулює — це і є Україна революційної демократії. Характерною, епохальною ознакою її є те, що оті дві лінії визволення українського, про які говорить проф. Б. Крупницький (у добу Хмельниччини) — національна й соціальна природньо зійшлися в одну єдину лінію. Про це Б. Крупницький пише так: «Українська національна і соціальна лінії в основному сходилися» Тому й революція Б. Хмельницького була величезним вибухом, бо підтримали її майже всі сили народу. Визвольні сили у національних і соціальних демагогів наших зведені свідомо до вузького кола людей лише «їхнього» соціального чи світоглядного, ідеологічного середовища. Революційна демократія характерна тим, що не ділить наш народ на світоглядові чи соціальні гетта, не членує його на протилежні ідеологічні напрямки. Вона охоплює і формує в одностайну визвольну силу всі верстви теперішнього українського народу — робітників, селянство, робітничу й селянську інтелігенцію. Книжка проф. І. Мазепа стала великим засобом до стабілізації української революційної демократії в її визвольній акції. Її висновки надовго будуть актуальні і невідмінні.

* * *

В історіософічних висновках проф. І. Мазепа не подолав «тріхів часу», коли так скажемо. На цьому ми зупинимось у другій, основній, частині, накреслимо спробу характеристики особливості того, що лишилося не подоланим у проф. І. Мазепа, як пережиток часу.

У своїй книзі професор розглядає «проблему відродженої України». Виходячи з всугупу під назвою «Чого вчить нас історія», поділеного на розділи: «Вплив історичного оточення на розвиток українського народу» та «Наші традиції і наш національний ідеал» — автор переходить до основної теми своєї праці — «Українська національна ідеологія», а основним предметом теми бере розгляд ідеології В. Липинського та Д. Донцова.

Ні Липинський ні Донцов, звичайно, не вичерпують поставленої теми, навіть тоді, коли ми їх візьмемо у вузькому відношенні до того часу й місця — коли і де вони діяли. Поруч з ними в той же час і на тому ж терені з не меншим успіхом поширена була ідеологія української революційної демократії, з одного боку, та з другого — ідеологія українського соціалізму, навіть комунізму. Треба зазначити, що поза особистими прикметами і характером публіцистичного темпераменту, місце в комплексі «української ідеології і Липинського і Донцова обмежене. Ні перший ні другий не позначили собою «доби» в такій мірі, як скажимо свого часу — М. Драгоманів або М. Хвильовий. Своєю генезою і функцією ідеологія і Липинського і Донцова далі за «кордони» української еміграції не сягала. Кордони розуміємо тут не стільки фізично, як психологічно. Бож землі Західної України, хоча й під польською окупацією, не можна ще назвати «еміграцією». Психологічно ж для України, що перейшла криваву купіль визвольної боротьби і прямого зудару з окупантом, коли фронти втихли і боротьба перенеслася на відтинок господарства, культури, мистецтва, школи, державного будівництва — ті землі лишилися «відрізаною скибою», вони лишилися і без участі й без зрозуміння того великого процесу, який переживала Україна. А процес той був велетенський своїм історичним значенням.

І коли проф. І. Мазепа бере лише Липинського та Донцова, щоб розкривати тему української ідеології, до того ж у пляні «проблеми відродженої України», тобто в пляні перспективи, то це викриває в ньому той же емігрантський комплекс: його праця замикається в тих же «кордонах» еміграції. Тож властивим було б окреслити тему шанованого нами професора — «українська ідеологія на еміграції».

Праця проф. І. Мазепа не є студією В. Липинського у властивому її значенні. Це розгляд однієї сторони ідеології В. Липинського, виявленої в пляні шукання розв'язки проблеми відновлення української державности. Липин-

ський у дійсності більший і величніший, як соціолог, як історик і публіцист, від свого монархізму. Чи не варто б висловити таку «еретичну» думку, що монархізм Липинського був лише його спадковою хворобою, куди його завело ісповідування молодого гегеліянства, і що він переборює через поглиблення того ж гегеліянства пізніше? І шкода, що проф. Мазепа не вказує на переростання Липинським свого монархізму, це надало б більшої ваги висновкам, які він дає при розгляді даного предмету.

Донцов не має тієї складності і глибини, що Липинський. Він увесь зверху його легше брати цілком, яким є, що й маємо у Мазепи. Не зважаючи на обмеженість, таким чином, теми, книга Мазепи має покищо незаміниме значення, подаючи розгляд ідеології українського монархізму Липинського. Щодо Донцова, то читач знайде в ній достатню характеристику його ідеології в комплексі.

* * *

Перший розділ своєї праці професор Мазепа відкриває епіграфом з історичної пісні в якій наша історична минувшина в образі чайки скиглить «при битій дорозі». Він говорить: «У нас стало звичаєм думати, що головною причиною нашої бездержавности було не положення України «при битій дорозі», на шляху між азійським Сходом і культурним Заходом, а передусім ми самі, наша вроджена нездібність до власного державного будівництва». Професор слушно вказує на хибність такого погляду. Хибність його полягає в тому, що тут наслідки виступають замість причини. Ставлячи питання нашої бездержавности (властиво б — державности) у зв'язок і залежність від чинників матеріальних — у залежність від географічного положення України в історичній минувшині, проф. Мазепа переносить це питання на властивий реальний ґрунт. У Липинського (в частині, окресленій проф. Мазепою) і в Донцова питання нашої бездержавности (— державности) поринало в тумані психологізації й містики та цілком губилося для перспективи.

Але Мазепа не спромігся позбавитися у самого себе того ґрунту, на якому зроджується ця безперспективність і з якої пряма дорога тільки до психологізації і містицизму, а не до рзв'язання проблемами нашого державного будівництва. Можливо у професора хиба така походить більше від методологічного підходу до теми, а не від його ідеології. Об'єктивно це хиба і такого ж характеру, як і в Липинського чи Донцова, про що ми спробуємо сказати далі.

У своїй праці Мазепа далі вказує: «Як ми бачили, в історії нашого народу, дійсно, його внутрішній розвиток в першу чергу означувався його зовнішніми відносинами.» Хоча й сказано тут — «в першу чергу», але в дальшому викладі ніщо не прийде у професора — в другу чергу, і відносини зовнішні — географічно-історичне положення України — лишаться самовизначальними, безумовними, незалежними і рішачими.

Ми будемо твердити, що зовнішні чинники ніколи не є самовизначальними та діючими самі по собі без залежності від чинників внутрішніх. Між зовнішніми і внутрішніми чинниками відносин в історичному розвитку народу взагалі, і нашого зокрема, існує і прямиий і посередній взаємний зв'язок. Зв'язок як між причиною й наслідком, при чому роля причини чи наслідку в них міняється — переходить то на зовнішні, то на внутрішні відносини.

Якщо внутрішні відносини мають під собою ґрунт, а компонентом до нього (ґрунту) зараховуються й історичні обставини, пов'язані з географічними умовами — то й зовнішні відносини є, в свою чергу, похідними і залежними від відносин внутрішніх. Тільки в залежності від рівня свого внутрішнього розвитку окремі народи (країни) виявляють до інших народів (країн) своє таке чи інше ставлення. І тільки при виявленні (здійснюванні) цього ставлення виявляється (здійснюється) функція такого зовнішнього чинника, як географічне положення.

Звичайно, що вага і значення географічного чинника, має свою, властиву, функцію. Та вона — функція — як і сам субстанція, географічний чинник, не є чимсь непереборимим, як фатум, чимсь раз і назавжди даним, домінуючо незмінним, постійно діючим і ні від чого незалежним.

У поставленому твердженні прийде ясність, коли візьмемо запитання: чи існувало коли для тубільців, скажімо Цейлону, Нової Зеландії, Американського континенту — значення географічного чинника взагалі? На рівні розвитку для них чинник географічного положення не міг мати жодної функції, поза природними умовами існування. Зрозуміло, що географічне положення стає чинністю на певному рівні внутрішніх відносин у певного народу. Знову ж і тоді, коли він — чинник географічного положення — стає чинним, його чинність не є сама по собі, а залежна від того ж внутрішнього розвитку відносин. Щоб бачити це, вистачило б порівняти історію, скажімо Китаю і Японії. Також чинність цього чинника не є навіки дана вона має також і

кінець свій. Вистачить для цього порівняти чинність географічного положення для Англії: коли в минулому вона було одним із факторів, що сприяли її зростанню внутрішньому й зовнішньому, то тепер дане географічне положення більше діє проти Англії, воно стало найслабішою стороною цієї колишньої володарки морів. І коли зважити всі обставини, то бачитимемо, що до цього прислужилися такі чинники, як унутрішній і зовнішній розвиток інших країн, що досі не мали жодного впливу на становище Англії у світі.

Таким чином чинник географічного положення в історичному розвитку народу українського треба брати історично, тобто — розглядати в його змінній чинності, приймаючи той факт, що ця чинність має свій початок і кінець, розвивається й зникає, та залежить від цілого комплексу внутрішніх, зовнішніх і навколишніх відносин. Те сприятливе географічне положення Англії, про яке говорить І. Мазепа у своїй книзі, щоб ілюструвати чи підтверджувати свої думки, сьогодні уже не існує. І цей факт свідчить у користь наших зауважень.

Коли є початок і кінець для сприятливих географічних обставин, то, зрозуміло, повинен бути початок і кінець також для несприятливих географічних обставин. Інакше сказати — сприятливі географічні обставини змінюються у несприятливі й навпаки — несприятливі обставини стають сприятливими або їх несприятливість зникає. Якщо таке наше твердження буде вірне взагалі, то воно вірне й у відношенні до України.

І останнє. Сприятливі географічні обставини не діють, як було зауважено, самі по собі, тим більше не діють самі по собі своєю позитивною функцією, вони творять ту можливість, яка не завжди стає дійсністю. Професор І. Мазепа ставить у приклад Англію і Чехо-Словаччину, не звертаючи уваги на історичні причини позитивної чинності для них сприятливого географічного положення. Для порівняння подамо приклад з Японією і Китаєм, щоб не розуміти, що сприятливі географічні обставини неминуче дають свій позитивний вислід. Зворотно це має означати, що також і несприятливі географічні обставини не стають фатальними, діють одним фактом наявності. Коли порівняти, скажімо Чехо-Словаччину і Румунію, Південну і Північну Америки, то відсталість одних країн порівняно до других зовсім не була продиктована тільки зовнішніми обставинами або їх географічним положенням. Все ж бачимо, що вирішують долю народу причини внутрішні, а не зовнішні.

Здається, що внутрішніх причин проф. І. Мазепа не доцінює; може тому й допускає хибність, про яку довелося говорити перед цим. Посилаючись на історика Г. Дельбрюка він надає переваги «зовнішній силі» в розвитку народів і країн. Бачимо це з цитати, яку автор узяв у Дельбрюка: «Якщо є взагалі соціологічний закон розвитку, то він в своїй чинності в кожному разі не є вільний, навпаки буває прискорений або загальмований цією значно дужчою силою, з якою він зв'язаний». Мається на увазі силу зовнішню. Зрозуміло, що соціологічний закон не є вільний, але чи зовнішній чинник, в такому разі, є вільний!?

Відповідь побачимо, коли переставимо залежність у природньому порядку: не соціальні відносини визначаються зовнішніми відносинами, а навпаки. Твердження Дельбрюка, за яким іде Мазепа, про те, що «зовнішні відносини» є «дужчою силою» у розвитку народів, країн — хибне. Що ж творило розвиток народів за того періоду, коли ті обставини були не чинні своєю історичною функцією по тій причині, що рівень внутрішнього (соціального) розвитку народів і країн не сягав ще такого рівня при якому могли вже існувати й діяти зовнішні відносини. А лише зовнішні відносини покликають до життя чинність і географічних обставин. Ідучи за Дельбрюком, як його розуміє Мазепа, ми неминуче приходимо до фатального погляду на історію взагалі й на історію українську, зокрема. На цьому й буде вищепана наша спроба характеристики того замкнутого кола, у яке зайшли історіософічні висновки Мазепа при розгляді теми — українська ідеологія.

Професор І. Мазепа слушно зауважує Липинському і Донцову, що не «неуміння українських людей зорганізувати свою власну владу» (Липинський), не «расове ослаблення» провідної касты, не «одушевлючий її дух», що занепадав (Донцов), а «особливості розвитку нашого народу» були причиною нашої бездержавности. Але коли він, ідучи далі, зводить ці «особливості» до негативного впливу географічного положення чи до несприятливого географічного положення, ми натрапляємо на поважний історіософічний недолік. Він полягає в тому, що поняття географічного положення автор бере неісторично, бере абсолютно, з поля зору автора губиться взаємозв'язок між зовнішніми і внутрішніми обставинами історичного розвитку нашого народу: географічний чинник втрачає значення суспільно-історичної категорії, зводиться до категорії природи, домінуючими стають обставини зовнішні, непереборні, непроминальні, пануючі над людською історією. Професор ніби недоцінює

ролі ідей, ролі вольового чинника в історії нашого народу, складається враження, що нашу історію, нашу бездержавність поставлено в залежність від зовнішніх, пануючих над нами, назавжди даних зовнішніх сил. Це ґрунт для фаталізму в історії.

Коли людина лишається «приперта до муру», ось такого характеру силами, вона не завжди капітулює, а знаходить спосіб стрибнути вище себе. Подібне буває і в народів. Щоб оминути, перестрибнути, непереборні зовнішні сили — робиться спроба замінити реальну наявність цих сил уявною, реальні категорії заступаються психологічними. Які людська воля здатна подолати — народжується волюнтаризм. Він приводить до того погляду, що суспільство здатне творити своє буття, свою історію необмежено; причини розвитку чи застою народів і держав бачить лише в людях, — у їх здібностях і хотіннях чи навпаки. У нас тут пряма дорога до «спонтанної волі», «і раціонального хотіння» провідної верстви.

Мені видається, що професор І. Мазепа не помітив того, що зійшов на площину, яка породжує погляди Липинського чи Донцова; його концепція замикає коло приреченості навколо проблеми нашої державносноти. Може тому у висновках проблему відродження України він зводить до проблеми української «еліти», що в дійсності є псевдопроблемою, і якої він не лише не розв'язує але й не може поставити: «Найлегша справа сказати, яку еліту ми хотіли б мати у себе на Україні. Значно тяжче вирішити, як і з кого має творитися у нас така еліта, яка дійсно надавалася б для успішного ведення нашої загальнонаціональної справи». Професор розглядає часотні і фахові ознаки еліти, додає вроджені здібності, таланти індивіда, а всю проблему зводить до селекції ідеальних людей з названими прикметами, які до всього мали б нахил віддано служити інтересам нації. Проблема, як бачимо, поставлена у психологічному пляні, тоді як вона є проблемою тільки соціологічною. Коли означити поняття «еліти», то можна бачити і те, де лежить дана проблема, де шукати розв'язання цієї проблеми. Еліта — це нещось інше, як керівна частина провідної класи чи соціальної верстви, пануючої у суспільстві за даного способу господарської і державної організації народу-нації. Зрозуміло, що завжди пануюча, керівна класа чи верства має у себе на послугах «віддану» їй частину кадрів з усіх чи провідних ділянок суспільного життя. Проблема такої частини кадрів — це проблема вишколу і вигідного найму, так було досі у всіх пануючих провідних класів.

Виходячи з такого погляду на справи ми бачимо, що проблема відродження України — це проблема соціально і політична, проблема соціального й економічного укладу та політичної організації державного життя нашого народу. І лише з цього комплексу проблем може впливати проблема «еліти», а ніколи навпаки: від проблеми «еліти» — уза-лежнювати відродження України.

Читаць уже міг зауважити, що історія у нашому розумінні — це процес, а проблема державності народів — це перш за все проблема їх внутрішнього розвитку. Те саме й з нашим українським народом. Якщо говорити про географічне положення України, то воно не є для нашого народу фатальним, як і не було таким у минулому. Говорити про приреченість географічного положення України, означає бути почувати себе приреченим і впадати в зневіру. Чинність географічного положення України зумовлена внутрішніми і зовнішніми обставинами розвитку нашого народу, які завжди є переборені. Міжнародні відносини, що далеко пішли в напрямі зникання імперіалістичного характеру відносин, в напрямі визволення і відродження народів колоніальних і залежних, поневолених — створюють найкращі умовини для визволення також і України. Така генеральна ознака нашого часу!

Беручи за спробу характеристики питання про значення географічного, зовнішнього чинника для розвитку нашого народу, ми виходили не з спонукань «чистої» теорії, ідеться тут про подолання емігрантського комплексу думання у відношенні до проблеми відродження України. Дискусію по цьому питанні радо приймемо.

ДИСКУТУЄМО

Н. КОРОЛЬ

Незалежність України, а далі?

(Дискусійна стаття про зовнішню політику)

Серед українців, як на еміграції так і на батьківщині, чомусь укорінилась хибна думка, що досить Україні відірватись від Росії чи від Советського Союзу і все буде в найліпшому порядку: вільний розвиток українського народу, його культури, добробуту, економічне й політичне значення України в світі будуть забезпечені й якнайкращими. Є підстави сподіватися, що дійсність буде виглядати далеко не в таких рожевих фарбах, бо нікуди Україна не втече від сильнішого від себе сусіда.

Московщина чи Росія була, є і назавжди останеться агресивним сусідом не тільки для України, а і для решти держав-сусідів. Зародки майбутньої агресивності росіян до певної міри навіть не від них залежать. Народи ніколи не забувають, що колись вони були панамі над своїми сусідами. Приклади короткого панування, колись давно, еспанців над португальцями та поляків над Наддніпрянщиною. Хоч з того часу пройшли століття, які в кілька разів перевищують період панування — вони й досі ніяк не можуть цього забути й агресивність їх стримується лише тільки їхньою кволістю.

Так само мабуть тяжко буде забути своє панування і москалям над Україною. А Росія навряд чи буде кволою. Тим більш, що за даними шовіністично настроєних росіян-істориків цьому пануванню аж 300 років. Насправді це відноситься і то з поправками (бо до зречення гетьманства Кирилом Розумовським 10. листопада 1764 р. Гетьманщина все ж таки була автономною), лише до Чернігівської, Полтавської, західної половини Сумської та західної половини Орловської (тепер в РСФСР) областей. Над рештою території Наддніпрянської частини України пануванню Московщини ще до трьох сот літ дуже далеко, бо нараховує в залежно-

сті від місцевости: степ 169, а Поділля, Київщина, Волинь 161 р.

Винятком у цьому відношенню є англійці, які забули, що значна частина території теперішніх Сполучених Штатів Америки була колись їхньою колонією і, відірвавшись від Англії, стала зародком США. Забули англійці це мабуть тому, що Англія і США на прочуд живуть між собою дружньо весь час, а головне, що США досить поважна у всіх відношеннях сила. Мусимо це запам'ятати раз і назавжди.

Припустимо, що в найближчий час СРСР розпався б на свої складові частини і з теперішніх 16-ти Союзних Республік утворились би незалежні держави. В такому випадку РСФСР-Росія все ж буде перевищувати найбільшу з решти теперішніх Союзних Республік — Україну по кількості населення в 2¹/₂ рази. Крім того не треба забувати, що певні частини Карелії і Казахстану, де переважають москалі й українці будуть тягнутись до ближчої їм по культурі, вірі й мові Росії, ніж до зовсім чужих у цім відношенні національних республік. Особливо це стосується Казахстану — областей Кистанайської Петропавловської, Чикметської, Акмолінської, Павлодарської, Східньо-Казахстанської, західньої частини Актюбінської, де українці складають 70—75% усього населення та Уральської з чисто російським населенням — уральськими козаками. Тяжко припустити, щоб українці цих місцевостей стали по боці національного Казахстану, бо занадто велика різниця між казахами й українцями в культурнім рівні. (А проте зачувши в колгоспі українську мову, казах чи киргиз — партієць, а значить начальство — не має для українця іншого слова, крім призирилого «кахоль» (хохол). Одначе досить якомунебудь більш відважному колгоспникові вилятися добірною московською лайкою та ще й в московській мові й начальство відразу стає побитим цуциком. Так магічно на цих господарів у їхній республіці впливає московська мова.)

Взагалі, щодо казахської та киргизької національних держав, багато сумнівів відносно можливостей окремого існування таких держав. Хібащо вони об'єднаються з більш розвиненими осідлими узбеками — ініціативним і здібним тюркським народом. Мовні ж різниці між казахами, киргизами й узбеками існують більше в уяві росіян-тюркологів чи не на підставі засади *divide et impera*. Зате всіх —

середньо-азійських тюркських народів об'єднує мусулманський фанатизм і ненависть до росіян — отої «ссамари».

Беручи під увагу можливі територіяльні припущення, Росія в такому разі зростає за рахунок Казахстану і Карелії, побільшивши кількість свого населення десь до 113 мільйонів. Виселити ж казахам із зазначених областей ні українців, ні росіян, ні інших європейських народів не вдасться, бо і в центральній частині Казахстану вони ледве перевищують половину. Найбільш трагічно, що ми, борючись за українську державу, штовхаємо своїх братів-українців Сибіру і Казахстану в обійми росіян, які завжди для нас будуть погрозою.

Кожний українець - патріот, що бореться за волю своєї Батьківщини, мусить запам'ятати, що Україна може процвітати і дати добробут своєму населенню лише при умові, що її сусід на північнім сході не буде надто перевищувати її по кількості населення, бо в промисловім відношенні ми його зчасом зможемо наздогнати.

Не треба себе тішити мріями, що нібито «сильні світу цього» допустять до надмірної балканізації сьогоденного СРСР, поминаючи намагання росіян затримати при собі якнайбільше чужонаціональних територій. Тому аспірації багатьох малочислених народів на якусь незалежність є утопією. Це зовсім не означає, що вони повинні примиритись з винародовленням себе і припинити боротьбу за збереження своєї окремішності і припинити боротьбу проти русифікації. Якраз навпаки: чим жорстокіша буде їхня боротьба за свої права, а головне, чим меншою буде Росія по території і кількості населення, тим більші дістануть вони належні їм права, бо їхня питома вага в такій Росії буде більша. І навпаки — чим більшою по території і населенню буде Росія, тим меншою в такій Росії буде питома вага інших народів і вони швидше перестануть існувати, як окремі національності, збільшивши собою кількість москалів, які їх і задавлять своєю масою

Загрузнувши в суперечки, ми захопились думками провінційних патріотів і надаємо більше уваги Лемківщині з її 150 000 українського населення, ніж Сибіру і Казахстану з 12 мільйонами українців. Ледачому Бог не помагає — каже народна мудрість. Отже залишімо Лемківщину провінційним патріотам, а самі займімось долею українців у Казахстані й Сибіру. Бо «Сибір не Расія» і наперекір імперіялістам з Москви чи Петербурга—Петрограда сибіряки

завжди твердили, що «Сибір не руская земля, а сибірская» і що Сибір обов'язково колись стане Сполученими Штатами Північної Азії на манір Сполучених Штатів Америки. Легко собі уявити, що сталося б з Росією якби мрії сибірських патріотів здійснились. Росія тоді зменшиться на 45—50 мільйонів населення.

Яксь частина територія РСФСР, населена білорусами, мабуть відійде до Білоруси. І наші сили будуть приблизно дорівнювати силам Росії.

Сибір з 38—40% українців від усього його населення при такій же приблизно кількості росіян (решта припадає на всі інші народи) забезпечить вільний культурно-національний розвиток українській частині свого населення, як то було за часів існування Далеко-Східньої Республіки в 1917—1922 роках. Економічно, політично й морально Сибірська держава буде незрівнянно сильніша від Росії. Посідаючи багатства Кузбасу, Бодайбо, Колими, Ріддера, Змеїногорська, без сумніву Караганди, непроходимі лісні багатства та необмежені простори родючих полів, держава зможе дати своєму населенню такий добробут, з яким хібащо може порівнятись добробут мешкаців Канади та США. Вроджений же демократизм сибіряків (сибіряки не знали панщини, не бачили поміщиків, їм не зрозуміле низькопоклонство) буде запорокою вільного розвитку і співжиття усього населення без різниці походження.

З усіх середньо-азійських мусулманських теперішніх республік виникне одна держава з домінуванням найбільш культурних осідлих тюрків — узбеків, уйгурів і таранчі. Незрівнянно культурніші, більш ініціативні таджики якщо й увійшли б у склад цієї держави — великої ролі відігравати не зможуть з причини цілком відрубної іншої мови (індо-європейська), одної з говірок індусів Північної Індії — Пакістану, цілком іншої культури, відсутності мусулманського фанатизму, незважаючи на своє магометанство і своєї малочисельности в порівнянні з тюркськими народами. Зате є всі підстави сподіватись, що середньо-азійська мусулманська держава розростеться без жадних труднощів за рахунок приєднання Сінцзяна населеного тими ж самими народами, за винятком дунган, теж мусулман.

Є підстави думати, що тимчасове надання українському народові в Советському Союзі чогось подібного на партнерство з росіянами («рівноправний суверенний український народ») ніщо інше як намагання червоних московських імперіялістів за всяку ціну утримати психічно по боці росіян

і Московщини український нарід і Україну на випадок міжнароднього конфлікту.

Большевики, як і білогвардійці, добре розуміють, що маючи по-своєму боці Україну й український нарід, їм немає чого турбуватись про розвал або відділення від Росії якоїсь частини теперішнього ССРСР. Любу частину його можна буде підтримати силою. Звідси осатаніле поборювання на рідних землях увесь час існування ССРСР «буржуазного націоналізму» в Україні. Звідти відчайдушне поборювання в еміграції «українських сепаратистів» росіянами, всіх мастей, та певною частиною чужинців і представників інших національностей вкраплених в український нарід, які стоять на засадах «єдиної-неділимой». Спроби московських імперіялістів-большевиків, зробити з українців, партнерів, будуть так довго тривати, поки буде існувати для них небезпека міжнароднього конфлікту. Як тільки ця небезпека пройде, то пригадається, що українців «нет, не било і бить не может». Україна знов буде оголошена на цей раз мабуть австрійською, німецькою чи польською провокацією по відношенню до Росії, а американською та англійською.

Мусимо всю нашу увагу й енергію сконцентрувати, крім боротьби за суверенність України, ще й навколо боротьби за незалежність Сибіру. Незалежність Сибіру не тільки діло одних українців, а всіх інших народів, які борються за повалення тюрми народів та за свої національні незалежні держави в тім числі і Сибіру.

ПАРТІЙНЕ ЖИТТЯ

Наше ставлення до подій в ССРСР

Постанова Секретаріату ЦК УРДП від 15. липня 1956 р.

Події в ССРСР, зв'язані з т. зв. „новим курсом“, а то саме — „відсталінізування“ та „демократизація“, не сміють нікого увести в оману, бо є вони не засадничого, а лише тактичного порядку. Такого тактичного порядку є й усі ті внутрішні показові зміни, що навколо них советська пропаганда зчиняє так багато шуму.

В тих подіях і змінах завадто багато демонстративного, розрахованого на зовнішній ефект в цілях досягнення поставленої мети.

Яка мета, що її поставили перед собою керівники советської імперії? Мета ця витікає з причин, що приневолити ЦК КПСС стати на шлях „зміна“, розпочати „новий курс“ на внутрішньому і зовнішньому відтинках. Причини ті: захитання советського режиму зсередини через зріст глибоких внутрішніх протиріч — економічних, соціальних, політичних і національних, — а на зовнішньому відтинку — постійні зударі з західними демократіями — ідеологічні, дипломатичні і в „холодній війні“. Обидва ці нестерпні явища загрожували дедалі більше існуванню советської імперії. Щоб поліпшити становище, треба було продемонструвати якісь докорінні зміни, які розрядили б напружену внутрішню ситуацію та привернули би симпатії всього світу і дали змогу КПСС вийти бодай в якійсь мірі з ізоляції. Такою демонстрацією й було задумане та переведжене тепер в життя відмовлення нібито від старої, сталінської системи терору й безоглядної диктатури, зміна в наставленні до зовнішнього світу й здекларування тези про „мирне співжиття“ країн капіталістичних і соціалістичних (це фактично Сталінова теза!), запровадження демократизації советської системи диктатури з середини, введення різних

полекш для населення, тощо. Найефективнішим міроприємством „нового курсу“ мало б стати розвінчання „культу особи“ та боротьба проти „культу особи“. І таким воно й стало, започатковане нашумілою, і безсумніву вагітною найнесподіванішими наслідками, таємною промовою Хрущова на XX з'їзді КПСС.

Але вже сьогодні ясно, і це особливо підтвердила постановою червневому пленуму ЦК КПСС, що КПСС стала на шлях півмір, що все це тактичні ходи, тим часом справжня суть московського комунізму та принципи керування імперією лишаються незмінними. Ціль — підпорядкування світу. Методи — сталінська диктатура. Поворот до „ленінізму“ нічого тут не міняє, навпаки, стверджує вище сказане.

На тлі цього всього **нашим завданням є :**

демаскувати всіма засобами справжню суть „нового курсу“ КПСС.

Звертати увагу світу на половинчатість тих „змін“, якими КПСС хоче обдурити його, та що за ними стоїть незмінна політика комуністичної диктатури й незмінні її цілі.

Особливо викривати стали справжню суть большевицької національної політики, як наріжного каменя большевицької імперіяльної тактики.

Викривати факт, що КПСС пожертвувала престижем Сталіна, але не хоче пожертвувати „досягненнями сталінізму“: колгоспами, таємною поліцією й концтаборами, жорстокою тотальною диктатурою і жадним шматком своєї комуністичної московської імперії. **Сталінізм, як система, лишається й діє далі.**

В питанні колгоспному — КПСС фактично веде Сталінську лінію, вживає всіх заходів до ще більшого закріпачення селянства, на що особливо направлений т. зв. новий статут колгоспів та політика на відібрання при садибних земель.

В питанні робітничому — те саме. Жадної мови не може бути про свободу профспілок, свободу страйків. Курс, спрямований на дальше тримання робітництва в стані цілковитого безправ'я та повної економічної залежності від партії, від її політики, — триває далі. Разом з тим, розробляється і впроваджується в промисловості нову систему організації праці і заробітної платні з метою **посилення експлуатації працюючих, скасувавши закон**

про карі за працю, КПСС в той же час лишила інші форми сталінської потогонної системи, сталінські методи інтенсифікації визиску трудящих, — т. зв. „новаторство“, „соцзмагання“, „ударництво“, „чорні й червоні дошки“, „відрядність“ та завищені норми виробітку; плюс до того ще постійний моральний тиск через пресу. Всі ці заходи в їх сукупності являють собою суму знарядь комуністичної сталінської рабовласницької потогонної системи.

В питанні національному, — КПСС хоче звівелювати гостроту національної проблеми в ССРСР незначними поступками союзним республікам в царині показної т. зв. „національної культури“ та кудої децентралізації в промисловості не змінюючи нічого в суті справи, в царині економічній, політичній і адміністративній, — тобто лишаючи всі національні республіки своєрідними „підмандатними“ землями Кремля, колоніями московської імперії без жадного натяку на суверенність і без права народів на неї претендувати, при облудній незмінній „сталінській конституції“.

В царині політичній: КПСС і далі, суто по-сталінські не збирається ні з ким ділити владу і лишає систему левінсько-сталінської диктатури одвієї партії (КПСС), під плащиком „диктатури пролетаріату“, абсолютно незмінною. Тобто КПСС лишається на становищі власної тотальної диктатури. Особливо яскравим підтвердженням цього є та ж постанова червненого пленуму ЦК КПСС, в якій категорично стверджується правильність сталінської лінії на поборення всіх інших претендентів на керування державою й репрезентацію інтересів трудящих, — лінії на знищення тродькістів, бухаринців, „буржуазних націоналістів“ тощо. Постанова ця декларує й надалі послідовне провадження такої політики; це виключає й найменші надії на розділення КПСС влади з якою небудь політичною партією, а значить і надії на демократизацію.

В промисловості — ЦК КПСС і далі переводить сталінську лінію першочерговости розбудови важкої промисловості та озброєння для цілей „світової революції“, коштом життєвих потреб трудящих. Це тягне за собою дальше зубожіння мас та дальше зниження їхнього життєвого рівня через брак речей першої необхідності та харчових продуктів. І зректись цієї політики ЦК КПСС не хоче.

В царині зовнішньої політики — продовження сталін-

ської лінії, що її Сталін започаткував своєю тактичною тезою про „мирне співіснування“ „соціалістичного“ та „капіталістичного“ таборів. Цю лінію веде „колективне керівництво“ сталінових спадкоємців. За цим шильдом „співіснування“ криється така тактична мета: виграти час, приспати увагу полігиків світу, щоб тим часом належно приготуватись і завдати потім вирішального удару демократії. Ціль КПСС в зовнішній політиці лишається незмінною й КПСС їй вірна: це завоювання комуністичною ідеєю усього світу, за якою (ідеєю), йде експансія московського імперіялізму; і це завоювання комуністичною ідеєю світу має бути dokonane не завдяки силі комуністичної ідеї, а при допомозі багнетів і брутальної сили того ж таки московського імперіялізму.

Ось проти цього ми ведемо далі рішучу боротьбу, послідовну і неухильну. Жадні половинчаті пропагандивні зміни не можуть нас обдурити та спровокувати зреґнувати з програми максимум, підмінивши її угодовською програмою мінімум, тобто чекання на большевицькі обіцянки.

До цієї боротьби, до цього енергійного демаскування облудної „нової“ політики Кремля ми закликаємо увесь актив нашого руху.

Ми мусимо всемірно розбудувати наш політичний рух, мусимо зміцнювати його організаційно та гартувати ідейно, протиставляючись всілякій ворожій розкладницькій пропаганді та поборюючи всілякі зміновіховські настрої серед української еміґрації та еміґрації народів ССРСР. Ми мусимо розбудовувати нашу пресу та всі інші засоби **нашої пропаганди**, протиставляючи її пропаганді московській, проектуючи на обидва боки залізної заслони ширення наших антикомуністичних ідей та нашої ідеї визволення Батьківщини з під комуністичного московського ярма.

Комуністична імперія мусить бути зруйнована, — ось єдина справжня зміна, якої ми хочемо і в якій **запорука справжньої демократизації, справжньої свободи для трудящих, справжнього самовизначення народів і справжнього соціального правопорядку через знесення соціального й національного рабства.**

СЕКРЕТАРІАТ ЦЕНТРАЛЬНОГО КОМІТЕТУ
УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЙНО-ДЕМОКРАТИЧНОЇ
ПАРТІЇ

15. VII. 1956 р.

БІБЛІОГРАФІЯ

MATERIAL CONCERNING UKRAINIAN JEWISH RELATIONS DURING THE YEARS OF THE REVOLUTION (1917 - 1921)

Preface by F. Pigido — Head of the Editorial Board
The Ukrainian Information Bureau, Munich, Germany 1956.

(„МАТЕРІАЛИ ПРО УКРАЇНСЬКО-ЄВРЕЙСЬКІ ВІДНОСИНИ В РОКАХ РЕВОЛЮЦІЇ — 1917—1921“ Уклала Редакційна Колегія під головуванням Ф. ПІГІДО. Видано накладом УКРАЇНСЬКОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО БЮРО УНР в МЮНХЕНІ. 1956 р. Стор. 102).

Стараннями Виконавчого Органу Української Національної Ради влітку 1956 року вийшла друком в англійській мові книжка про українсько-єврейські відносини в роках революції. Це збірник документів того часу, що характеризують ставлення уряду Української Народньої Республіки до єврейства взагалі та, зокрема, до єврейських погромів, що мали тоді місце на теренах України.

В книжці зібрано ухвали та накази уряду УНР, звернення до населення, накази військовим частинам так само цікаві документи з часів панування в Україні т.зв. Білої Армії ген. Денікіна. В збірникові видруковано також, єдиний в своєму роді, закон про національно-персональну автономію, що його було прийнято в Українській Народній Республіці. Крім того в книжці наведено уривки з творів єврейських письменників та науковців — сучасників тих подій, між ними — С ГОЛЬДЕЛЬМАНА („Євреї і українці“), І. ЧЕРИКОВЕРА („Антисемітизм і погроми в Україні 1917 - 1921 рр“), А. МОРГОЛІНА („Україна и Антанта“) та висловлювання інших видатних єврейських особистостей як відомий сіоніст ТЕМКІН, д-р М. Вішніцер, М СІГАЛ та інші.

Вступ до цієї збірки документів написав Голова Редакційної Колегії — Ф ПІГІДО. В тому вступі автор його в загальних рисах знайомить читача з історією розвитку українсько-єврейських відносин взагалі та в наведених історичних документах і висловлювання єврейських авторів знайомить читача з умовами, що витворили-

ся в роках революції на теренах України і стали ґрун- том на якому розгорнулися згадані єврейські погроми. Знайомлячись з наведеними документами та свідченнями єврейських авторів — безпосередніх учасників тих подій, читач приходить до висновку, що в згаданих погромах не можна обвинувачувати тільки український народ а тим більше уряд УНР. До таких же висновків приходить і згадуваний уже єврейський історик І. ЧЕРИКОВЕР (До речі виключно вороже наставлений до українства взагалі) коли каже, що —

„...Україна була лише територією, де погроми діста- ли своє хрещення. Учасники ж погромів були не виходці з України, у всякім разі не лише вони, а взагалі російські солдати..“ (І. Чериковер, згаданий твір, ст. 50).

Найбільші і особливо жорстокі погроми були доконані деморалізованими, під впливом большевицьких демаго- гічних гасел, частинами царської армії. Самочинно де мобілізуючись, багатонаціональні солдатські маси відко- чувались в глибинні російські губерні теренами України і по дорозі робили неймовірні насильства над українсь- ким населенням а особливо над євреями. Так само єв- рейські погроми чинили большевицькі червоногвардійці та матроські частини на початку 1918 року, коли під натиском українського і німецького війська вони відхо- дили теренами України на Московщину.

Були погроми і за української влади в зимку 1919 р, коли під натиском переважаючих большевицьких сил військо УНР відходило на Захід.

Окремі деморалізовані військові частини, під впливом різних злочинних елементів та провокаторів, чинили безчинства взагалі, а в тім і єврейські погроми. Про те як пише А. Марголін, такі безчинства відбувались тільки в атмосфері анархії, що супроводжує відхід армії та що всюди де установлювалася влада Директорії і вона мала можливість здійснювати свою владу погроми припиялись.

Особливо жорстокі і криваві погроми, за свідченнями згаданих єврейських авторів були доконані т. зв Дені- кінською армією. Згадуваний єврейський історик І. Че- риковер, розглядаючи події цього періоду пише:

„... аж ос політична сцена несподівано міняється: в Україну вдерлася армія Денікіна, що йшла фак- тично з лозунгом монархічної реставрації, що про-

лила ріки єврейської крові майже на теренах цілої України...“ (І. Чериковер тамже).

Другий єврейський учений, нині професор Єрусалимського Університету С. Гольдельман характеризуючи де нікінські погроми каже :

„Таких єврейських погромів, з такою кількістю жертв ще не було ніколи на світі, не було і на Україні“ (С. Гольдельман, тамже).

Всі ті криваві злочини большевицька пропагандивна машина так само імперіялістичні елементи російської еміграції приписують українському народові та урядові Української Народньої Республіки.

Зібрані історичні документи та інші матеріали збірника з цілковитою ясністю викривають всі ті несумлінні наклепи на український народ. Цінність збірника полягає саме в тому, що автор, залишаючись весь час збоку, дає місце документам, дає слово видатним єврейським письменникам та науковцям, що досліджували ті події з рамен Єврейського Історичного Архиву в Берліні (І. Чериковер, І. Штиф та ін.). Така побудова книжки робить її особливо переконливою та безсторонньою.

Потреба такої книзі давно уже назріла і треба віддати належне Виконавчому Органові УНРади, що він, зрештою, взяв на себе ініціативу підняти завісу над згаданими подіями недавнього історичного минулого і дати правдиве, об'єктивне насвітлення українсько єврейських відносин.

Як недолік книжки треба відзначити загальний гріх чужомовних видань — це наявність друкарських помилок.

Х Р О Н І К А

23.—24. квітня 1955 р. в США відбувся 4 й з'їзд ОУРДП. З'їзд схвалив попередню роботу уступаючих керівних органів. З'їзд обрав нову управу і виніс ряд постанов та резолюцій для дальнішої праці. З'їзд пройшов під знаком солідарности з політикою ЦК УРДП і виніс подяку ЦК за його працю.

23. 10. 55. у Бельгії відбулась Крайова Конференція УРДП. Конференція затвердила попередню працю уступаючих керівних органів та обрала нове керівництво на наступну каденцію, як також схвалила ряд постанов і резолюцій для праці в майбутньому.

Конференція пройшла на високому політичному рівні, та зокрема загострювала увагу навколо т. зв. політики „нового курсу“ і „коекзистенції“.

12. 11. 55. в Олдгамі, Англія, відбувся 2-й з'їзд Крайової Організації ЛСП в Англії. Після дискусій над звітами, винесено ряд постанов та резолюцій — напрямних дальшої праці, затверджено звернення з'їзду до українців у советській армії та обрано нову управу.

12.—13. листопада 55 р. в Торонто, Канада, 5-й ювілейний з'їзд СУЖЕРО. В підсумках 5-тиліт. праці СУЖЕРО на всіх відтинках, зокрема слід підкреслити працю про видання англійською мовою серії знаної всім „Білої книги“. СУЖЕРО видала ряд інших цінних книжок: — „Острови смерти“ С. Підгайного, „Тигролови“ І. Багряного, „Григорій Орлик“ І. Борщака, „Тріумф рабовласників“ памфлет І. Багряного та багато різних листівок. З'їзд виніс ряд ухвал — напрямних дальшої праці та резолюцій і обрав нову Управу.

25.—26. грудня 55 р. в Аделїді, Австралія, відбулась 4-та Крайова Конференція УРДП. Конференція заслухала і схвалила звітні доповіді. Обрано новий керівний

склад Крайового Комітету та винесено ряд постанов і резолюцій на наступний період.

28. грудня 55 р. в Чикаго, США, Управа українського радіовідділу в передачі для молоді відзначила 30 тиліття літературної діяльності І. П. Багряного.

22. січня 1956 р. відбувся з'їзд Крайової Організації ЛСП в Бельгії. З'їзд затвердив звернення до советських воєнків, напрямні майбутньої праці та обрав нову Управу.

28.—29. січня 1956 року відбувся 4-й ювілейний з'їзд ДОБРУСу в США. З'їзд проаналізував підсумки виконаної великої праці у ділянці викриття дійсного обличчя комуністичного режиму, його жажливої експлуатації та упослідження людини, виніс ряд ухвал і резолюцій для дальшої праці і обрав нову Управу.

23. лютого 56 р. вийшло ювілейне 1000 число „Українських вістей“.

В березні 1956 року в Стокпорті, Англія, відбулись організаційні збори ЛСП. Обрано тимчасового уповноваженого для організації місцевого відділу ЛСП.

8. 4. 56 р. в Мюнхені, Західня Німеччина, відбувся 5-й з'їзд СУЖу. Обрано нову управу СУЖу. Ред. М. Воскобійника обрано заступником Голови СУЖу.

22. квітня 56 р. в Мюнхені, Західня Німеччина, відбувся 2-й з'їзд ДОБРУСу. З'їзд відбувся на високому рівні. Винесено ухвалу про приєднання ДОБРУСу до Світової Федерації Репресованих а також ряд постанов і резолюцій та обрано нову Управу. На з'їзді в числі делегатів було два найновіших втікачів з советських концтаборів, які поділилися з делегатами з'їзду своїми враженнями й думками про останні події в концтаборах.

В квітні місяці 1956 р. в Канаді відбулася 6-та Крайова Конференція УРДП. Після дискусій над звітами про пророблену працю та уділення довір'я уступаючем керівним органам, схвалено нові постанови і резолюції для дальнішої праці, обрано новий керівний склад та

та затверджено звернення до українського народу на батьківщині.

* * *

27. травня 1956 року в м. Буенос Айресі, Аргентина створено Крайову організацію Легіону Симона Петлюри і відбулося врочисте посвячення прапору та вручення нагрудних відзнак ЛСН.

* * *

23. червня 1956 року у м. Рочдейл, Англія, відбувся 5-й ювілейний з'їзд ДОБРУСу Великобританії. Після звітних доповідей та дискусій, з'їзд висловив довір'я уступаючій управі та обрав новий керівний склад. Після цього з'їзд заслухав доповідь К. Дмитренка „Завдання ДОБРУСу в світлі «зміни курсу політики» в ССРСР“ та виніс по цій доповіді резолюцію. З'їзд затвердив цілий ряд постанов і пройшов на високому ідейно-політичному рівні.

* * *

5 серпня 1956 р в Буенос-Айресі, Аргентина, відбувся 2-й ювілейний з'їзд ДОБРУСу. З'їзд схвалив попередню працю Управи, висловив їй довір'я і обрав нову управу та затвердив низку постанов і резолюцій на майбутнє.

* * *

27.--28. жовтня 1956 року в м. Рочдейлі відбулась 7-ма Крайова Конференція УРДП у Великобританії.

Конференцію привітали Крайові організації УРДП та багаточисельні братні громадсько-політичні організації, що стоять на засадах УНРеспубліки. З окремим привітанням звернувся Генеральний Секретар ЦК УРДП І. Багрянний. Від ЦК УРДП та від членів Виконавчого Органу привітав Конференцію Заступник Генерального Секретаря Ф. Пігідо, що на запрошення Крайової Організації та з доручення ЦК Партії приїхав до Англії для участі в роботах Конференції. З основними доповідями на Конференції виступили: Ф. Пігідо з інформативною доповіддю про роботу Центрального Комітету Партії та Секретар Крайової Організації П. Дубок, що подав звіт про діяльність УРДП у Великобританії за період від 6-ої до 7-ої Конференції. Робота Конференції відбулася на особливо високому діловому поземі та протікала в ширій — дружній атмосфері. Звіт про роботу Конферен-

ції було вміщено в листопадових числах газети „Українські вісті“.

3—4. листопада 56 р. в Парижі відбулася 3-я Крайова Конференція УРДП у Франції. З доповіддю про завдання Української Революційно-Демократичної Партії в сучасних умовах виступив член Центрального Комітету і Голова Виконавчого Органу УНРади інж. Симон Созон-тів. Звіт про діяльність УРДП у Франції подав Секретар Крайової Організації М. Погребняк. Конференція винесла ряд ухвал щодо спрямування діяльності партії та обра-ля керівні органи УРДП у Франції.

В жорлодній війні з ворогом мислетьме
слово — наша наймогутніша зброя!

Надзвичайна сатира проти московського окупанта:

ВІДПОВІДЬ ЛЮДОЛОВАМ

І В А Н Б А Г Р Я Н И Й

**АНТОН, БІДДА —
ГЕРРОЙ ТРУДА**

Повість про Д-Ш ♦ Розмір книги 272 ст.

Ц І Н А :

В США, Канаді й Австралії	3 ам. дол.
в Англії	12 шилінгів
в Німеччині	6 м
в Бельгії	75 б. фр.
у Франції	500 фр. фр.
в Аргентині	30 песо
в Бразилії	50 кр.

Замовлення надсилайте до в-ва „УВ“, Neu-Plm, Industriest. 14
Також набувати в представництвах „УВ“ по всіх країнах.

Всі прибутки з цього видання поступають у Фонд
Спеціальной Комісії для боротьби з советською
людоловною агіткою.

Ціна одного примірника журналу:

у Німеччині	2	нм
в Америці та Канаді	1	доляр
в Англії	6	шил.
в Австралії	6	шил. 6 п.
у Бельгії	35	б. фр.
у Франції	200	фр. фр.
в Австрії	10	шил.

В інших країнах стосовно до Америки